

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra pedagogiky

Diplomová práce

Bc. Alžběta Felgrová

Dopady chudoby a sociálního vyloučení na vzdělávání a výchovu dětí a dospívajících

The impact of poverty and social exclusion in schooling and education of children and adolescents

Praha 2016

Vedoucí práce: PhDr. Karolína Burešová, Ph.D.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala především PhDr. Karolíně Burešové Ph.D. za ochotu při vedení diplomové práce, za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Dále bych chtěla poděkovat všem respondentům, kteří mi poskytli potřebné informace.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Praze dne 8. dubna 2016

.....
Bc. Alžběta Felgrová

Abstrakt

Diplomová práce pojednává v teoreticko-empirické rovině o chudobě a sociálním vyloučení v kontextu vzdělávání. Teoretická část práce se zabývá teoretickým shrnutím chudoby a sociálního vyloučení. Vymezuje základní definice, koncepty a příčiny jejich vzniku. Práce dále pojednává o rizicích v kontextu vzdělávání, věnuje se vládní strategii, vzdělávací politice a institucím v České republice. Popisuje situaci na území České republiky a zaměřuje detailní pohled na demografický vývoj okresu Praha-západ. Cílem práce je zjistit, jak sociální pracovníci Městského Úřadu Černošice reflektují chudobu a sociální vyloučení a zdali má chudoba a sociální vyloučení vliv na školní výsledky. V rámci empirické části byl realizován kvalitativní výzkum založený na rozhovorech se sociálními pracovníky. Obsah rozhovorů vychází z obsahové analýzy témat v teoretické části práce.

Klíčová slova:

chudoba, sociální vyloučení, ochrana dětí, rovný přístup ke vzdělávání, rizikové chování, vzdělávací politika okres Praha-západ

Abstract

The thesis deals with the topic of poverty and social exclusion in the context of education on the theoretical and empirical level. The theoretical part of the thesis concentrates on summary of poverty and social exclusion. It specifies the fundamental definitions, concepts and causes of its formation. Further, the thesis deals with the risks in the context of education, concentrates on government strategies, educational policy and institutions in the Czech Republic. Also, it describes the situation in the Czech Republic and concentrates on the demographic development of the Praha- západ county. The aim of the thesis is to find out how the social workers of Městský Úřad Černošice reflect poverty and social exclusion and whether it has any influence on school results. As far as the empirical part of the thesis is concerned, it contains qualitative research based on interviews with the social workers. The content of the interviews is based on the content analysis of the topics in the theoretical part of the thesis.

Key words:

poverty, social exclusion, child protection, equal access to education, risk behavior, education policy, district Prague-west

Obsah

Úvod.....	7
TEORETICKÁ ČÁST	9
1 Chudoba	9
1.1 Koncepty chudoby	12
1.2 Příčiny chudoby	14
1.3 Systém zákonné pomoci v České republice	15
2 Sociální vyloučení.....	19
2.1 Rizikové faktory sociálního vyloučení v kontextu vzdělávání	20
2.2 Rizikové chování v kontextu sociálního vyloučení u dětí a dospívajících	21
2.3 Dimenze sociálního vyloučení v kontextu vzdělávání.....	25
2.4 Vládní strategie boje proti sociálnímu vyloučení.....	26
2.5 Vzdělávací politika v České republice	28
2.6 Instituce zabývající se dětmi ohroženými sociálním vyloučením.....	31
3 Chudoba a sociální vyloučení v České republice	36
3.1 Statistické údaje chudoby a sociálního vyloučení v České republice	36
3.2 Jedinci zasažení chudobou a sociálním vyloučením v České republice	38
3.3 Demografický vývoj Praha-západ.....	39
EMPIRICKÁ ČÁST	42
4 Formulace výzkumu	42
4.1 Metody a techniky výzkumu	43
4.2 Metody vyhodnocování a interpretace	49
4.3 Výsledky zjištěné u jednotlivých cílů	59
4.4 Vyhodnocení praktické části	61
4.5 Diskuse.....	62
Závěr	65
Seznam literatury a použitých zdrojů	67
Přílohy.....	72

Úvod

Chudoba a jevy s ní spojené jsou problémy staré jako lidstvo samo. Jejich podoba se však postupem času mění. Odjakživa se setkáváme ve společnosti se skupinami osob, které jsou chudobou ohroženy více než jiné. Dnes se lidé o chudobě či sociálním vyloučení dozvídají z televize, internetu, novin či jiných masmédií. Každý se s ní během života setkává, ať už z vlastní zkušenosti nebo na úkor lidí, které potkává na ulici. Kohokoliv z nás může díky nepříznivým životním událostem chudoba či sociální vyloučení potkat. I když se Česká republika neřadí mezi země s nejvyšším výskytem chudoby, je důležité na tuto problematiku poukazovat.

Problematika chudoby a sociálního vyloučení se může týkat různých věkových kategorií, a to jak osob v běžném produktivním věku, osob v důchodovém věku, tak i dětí a dospívajících. Děti a dospívající jsou velice specifickou ohroženou skupinou. Situaci, ve které se mohou ocitnout, totiž nemohou vlastními silami ovlivnit, a jsou tedy odkázáni na pomoc okolí. Pokud děti dospívají v chudobě či v sociálním vyloučení, mají z pravidla omezené možnosti pro osobní vývoj i limitované možnosti vzdělání či následného pracovního uplatnění. Tento fakt si s sebou nesou celý život, a negativní vzorce potom mohou přenášet postupně na další generace. Již zmíněné vzdělání je důležitým bodem v rozvoji kulturního kapitálu a udržení zaměstnání.

Vzdělání, jakožto stěžejní pilíř, který zásadně ovlivňuje budoucnost lidí, se stalo základním elementem pro naplnění záměru této práce. Za účelem prozkoumání a porozumění problematice chudoby a sociálního vyloučení jsem se pokusila o zmapování dopadů těchto negativních jevů na vzdělání. Volba tématu vycházela z vlastní zkušenosti, a proto se problém snažím pojmut na lokální úrovni, konkrétně v regionu Praha-západ. Realizaci výzkumu podpořil fakt, že pracuji na oddělení sociálně-právní ochrany dětí pro Prahu-západ. V průběhu mé praxe jsem zaznamenala četné případy rodin, jejichž nedostatečné příjmy mohly ovlivnit průběh vzdělávání a mohly mít mnohem hlubší dopady na ně i na jejich děti. Závěry z výzkumných zpráv budou sloužit jako podklady pro zpracování této diplomové práce.

Diplomová práce se v první části zabývá teoretickým shrnutím chudoby a sociálního vyloučení. První kapitola je věnována definici chudoby, jejím konceptům

a příčinám a podrobně popisuje systém zákonné pomoci v České republice. Druhá část práce je věnována sociálnímu vyloučení a poukazuje na rizika v kontextu vzdělávání, vládní strategie a vzdělávací politiku v České republice. Pojednává také o institucích, které se zabývají dětmi a dospívajícími ohroženými sociálním vyloučením, a uvádí i některé konkrétní projekty. Třetí kapitola je věnována chudobě a sociálnímu vyloučení na území České republiky, včetně statistických údajů tuto problematiku popisujících. Taktéž pojednává o jedincích zasažených chudobou a sociálním vyloučením. Poslední kapitola teoretické části obsahuje informace o demografickém vývoji okresu Praha-západ.

Empirická část diplomové práce je zaměřena na výzkum. Pro realizaci výzkumu byl zvolen kvalitativní design provedený za pomoci rozhovoru. Nejdříve byly stanoveny výzkumné cíle, výzkumné otázky a výzkumný problém. Hlavním cílem a výzkumným problémem bylo zjistit, jak sociální pracovníci Městského Úřadu Černošice reflektují chudobu a sociální vyloučení a zdali mají dle jejich názoru tyto fenomény vliv na školní výsledky. Následně byly představeny zjištěné výsledky k jednotlivým cílům, shrnutí těchto výsledků a zhodnocení výzkumu.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Chudoba

Definovat chudobu je díky její složitosti a komplexnosti poměrně nesnadný úkol. Chudoba je v dějinách lidstva ve větší či menší míře stálou součástí naší společnosti. Již od počátku vzniku lidské společnosti se setkáváme se sociální nerovností, nespravedlností a sociálně-ekonomicky slabými jedinci. Tyto ohrožené skupiny nemají k dispozici dostatečné finanční a materiální prostředky, které by uspokojovaly jejich vlastní potřeby, a mohly tak vést důstojný a plnohodnotný život.

Krebs (2010, s. 84) se domnívá, že chudoba je jevem stálým, který bude v naší civilizaci neustále. S existencí materiálně nezabezpečených skupin se často vyskytují etické a morální jevy, mezi které patří pomoc, rovnost, solidarita a spravedlivost k druhým, které podporují aktivní řešení situace. V návaznosti na tyto morální aspekty se setkáváme s koncepcí efektivního hospodaření států.

V odborné literatuře z oblasti sociální politiky, sociologie a sociální práce se po terminologické stránce setkáváme s různými definicemi chudoby. Tomeš (2010, s. 255) uvádí, že: „*Chudoba znamená nemajetnost, nedostatečný příjem, nedostatečné zdraví a vzdělání, nelidské podmínky práce a života*“. Z výše zmíněného pojetí vyplývá široký rozměr chudoby, který se dotýká jak materiálního nedostatku, tak problémů spojených s přístupem ke zdrojům umístěným ve společenském životě.

V dřívějších letech byla chudoba velmi rozvinutá i v některých zemích Evropy. Například situaci ohledně chudoby ve Velké Británii popisuje Giddens (2013, s. 473) a udává, že nerovnost mezi chudými a bohatými se velice prohloubila díky značným transformacím, vládním programům a stratifikaci.

Chudobu lze vymezit jak v širším, tak užším pojetí. Mezi základní atributy chudoby se řadí:

- zdraví;
- vzdělání;
- přístup ke službám (zdravotnictví, školství, dostupnost energií apod.);
- bezpečnost;

- nedostatek politické svobody a sociální vyloučení chudých.

Autoři zabývající se problematikou chudoby preferují různé pohledy. Například Mareš (1999, s. 45) zmiňuje starou a novou chudobu.

- **Stará (horizontální) chudoba** – nezávislá na trhu práce. Může to být stav nebo způsob trvalé existence či pouze krátká životní událost. Ohrožení jsou charakterizováni věkem, neschopností pracovat či rodinným cyklem. Do této kategorie se mohou dostat například nově vznikající rodiny, rodiny s nově narozeným dítětem či lidé pořizující si bydlení.
- **Nová (vertikální) chudoba** – Pozice jedince či celá sociální kategorie je závislá na pracovním trhu. Tento typ se ve společnosti objevuje od 70. let 20. století. Jedná se zejména o osoby nezaměstnané a znevýhodněné, neúplné rodiny či osoby s nízkými výdělky, které jsou v důsledku změn na trhu práce příjemci různých sociálních dávek.

Současně s novou chudobou se dostáváme k univerzální chudobě, která může postihnout kohokoliv během života jako důsledek okolního životního cyklu. Mareš (1999, s. 90) uvádí důvody omezené šance uplatnění na pracovním trhu ohrožených skupin:

- snížené fyzické a psychické schopnosti (nemoc, handicap);
- malý lidský kapitál (lidé bez kvalifikace);
- diskriminace (příslušníci minorit, gender, staří lidé).

Díky výše zmíněným faktorům můžeme říci, že je chudoba především prostředkem deprivace, nerovnosti a nedostupnosti.

Krebs (2010, s. 86) vnímá chudobu jako stav, který je charakteristický nerovným přístupem ke společnému jmění společnosti a jejím zdrojům, kdy nejsou životní podmínky a základní potřeby uspokojovány a dostatečně zabezpečeny, za současné nemožnosti navýšení příjmů z objektivních příčin. Řadí se mezi ně například nemoc, stáří, péčování o dítě či člena rodiny a podobně. Dále upozorňuje na neexistenci jiného majetku či kapitálu, který by zajistil potřebné příjmy alespoň ve výši minimálního příjmu uznaného společností. Jde tedy o separaci jedinců nebo skupin společnosti od zdrojů, jež jsou spojeny s hmotnou nouzí, deprivací a sociálním vyloučením.

V dnešních evropských rozvinutých zemích je chudoba spojována především s nedostatkem pracovních příležitostí a také s dlouhodobou nezaměstnaností. Mezi základní rysy dnešní chudoby patří (Ondrejko, 2009, s. 96-97):

- růst nezaměstnanosti a nejistota z nezaměstnání;
- zvyšující se počet osob závislých na formách sociální pomoci;
- zvyšující se počet zadlužených osob a domácností;
- růst počtu dětí s jedním rodičem s potřebou sociální pomoci;
- růst počtu bezdomovců;
- růst počtu osob vyskytujících se na sekundárním trhu práce.

Dnešní společnost aktuálně diskutuje nad tématem chudoby a sociálního vyloučení. S touto problematikou je významně spojen rok 2010, který byl vyhlášen za Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení. Cílem tohoto počínu bylo otevření veřejné diskuze nad touto problematikou, která se zabývala jak řešením, tak předáváním informací o právech a možnostech ochrany před chudobou a sociálním vyloučením osob i celých skupin obyvatelstva.

Každá vyspělá společnost je klasifikována dle úrovně životních podmínek a výskytu chudoby, a proto jsou sociální opatření státu odpovědná za stav v dané společnosti. Nejčastěji se chudoba sleduje prostřednictvím ukazatelů příjmů a spotřeby. Příjmy znázorňují schopnost či neschopnost uspokojovat vlastní potřeby pro zajištění životního standardu jak jednotlivce, tak jeho rodiny. Spotřeba je sledována dle přímých služeb a statků. Krebs (2010, s. 117) uvádí, že je při řešení chudoby nezbytné respektovat základní etické normy a koncepty:

Základní etické normy a koncepty, jež respektují lidská práva. Patří mezi ně:

- Listina základních práv a svobod (čl. 30),
- Evropská sociální charta (čl. 13;14),
- Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (čl. 11),
- Revidovaná sociální charta (čl. 30).

I když každý stát má výše zmíněné etické normy a koncepty, soužití občanů se často potýká s mezilidskými konflikty. Krebs (2010, s. 118) zde zmiňuje „sociální parazitismus“, jehož definice zní následovně: *„Záměrný, účelový život ze státních*

podpor, tedy v podstatě život z práce druhých, těch pracovitějších, aktivnějších, zodpovědnějších občanů“. Nutné je tedy podotknout, že v jednotlivých státech je chudoba řešena prostřednictvím státního systému sociálních dávek, pomoci a služeb, které jsou dotovány z rozpočtu. Tyto jednotlivé služby však nemohou zajistit možná ohniska vzniku konfliktů mezi pracujícími a lidmi žijícími ze sociálních dávek.

1.1 Koncepty chudoby

Existuje mnoho pohledů na problematiku chudoby. Interpretace chudoby jsou rozmanité díky subjektivnímu vnímání jak samotných jedinců, tak celé společnosti. Pokud jedinec žije v chudobě, musí být především materiálně deprivován. Lze tedy říci, že jedinec je materiálně deprivován, pokud žije bez toho, co je nezbytné a zároveň společensky uznávané. Velice důležité je chudobu oddělovat od jiných podob deprivací. Krebs (2010, s. 86) rozlišuje koncepty chudoby následujícím způsobem:

A) Subjektivní

B) Objektivní

- Absolutní
- Relativní

Subjektivní koncept chudoby

Tyto koncepty jsou založeny na vlastním hodnocení životní situace jedince. Záleží na pocitech jedinců – tedy jestli se cítí nebo necítí být chudými. Tyto pocity se vyskytují bez ohledu na mínění společnosti. Do těchto konceptů se promítá nejen snaha těch, kterých se chudoba týká, ale i snaha společnosti o změnu. Díky tomu jsou tyto koncepty považovány i za koncepty relativní.

Objektivní koncept chudoby

Hranice těchto konceptů jsou určeny vnější autoritou, nejčastěji státem, která respektuje i makroekonomické souvislosti. „*Chudoba je v tomto případě sociálním konstruktem s politickými a normativními konotacemi.*“ (Krebs, 2010, s. 87) Chudoba je tedy vymezena nezávisle na úkor jedinců, kteří se za chudé považují.

Absolutní koncept chudoby

Tento koncept je spojován s nedostatkem prostředků k uspokojení základních potřeb. Hranice absolutní chudoby jsou dány prostředky, které je jedinec schopen uhradit pro prosté přežití v dané společnosti. Tato hranice je označována jako substituční minimum. Tento druh konceptu je stále aktuální především v tzv. chudých rozvojových zemích, kde je stále aktuální riziko smrti hladem. (Mareš, 1999, s. 112) Pokud si představíme tento koncept v reálném životě chudých, je zjevné, že pomoc, která je v rámci tohoto konceptu poskytována, není schopna naplňovat všechny základní lidské potřeby. Proto je nezbytně nutné tuto pomoc rozšířit o další služby či formy pomoci, které budou na tyto nedostatky chudoby schopny reagovat (např. zajištění stravy, ošacení, tepla, důstojného bydlení, lékařské péče atd.).

Relativní koncept chudoby

Relativní koncept porovnává standardy mezi chudými a těmi, kteří chudí nejsou. Tento druh chudoby člověku umožňuje v dané společnosti žít, avšak bez schopnosti zajistit své životní potřeby, které jsou v jeho společnosti běžné, díky čemuž se cítí deprimován. Tento koncept je podle Krebse (2010, s. 88) pohyblivý v závislosti na celkové příjmové úrovni a je založen na rozložení příjmů jednotlivých domácností.

Mareš (1999, s 115-116) ještě tyto koncepty rozšiřuje o:

- přímý a nepřímý koncept;
- preskriptivní a konsensuální koncept.

Přímý a nepřímý koncept

Přímý koncept vychází z měření chudoby po transformaci příjmů do spotřeby. Příjmy však nejsou dostatečné z důvodu opomíjení okolností, které jsou součástí převodu do spotřeby. Tento koncept je spojován s kupní silou peněz, díky čemuž se odráží na deprivaci způsobené nízkým standardem.

Nepřímý koncept se především opírá o disponibilní příjem jedinců či domácností. Tento koncept se měří před spotřebou, čímž se zde nepromítá korekce kupní

síly a struktury výdajů. Tento přístup se však v nepřímém měření příjmů potýká s metodologickými nedostatky, které souvisejí se získáváním dat ohledně příjmů.

Preskriptivní a konsensuální koncept

Preskriptivní koncept vychází z dat expertních odhadů. Tento koncept zahrnuje spotřební koše, které vymezují úroveň danou životním minimem jako příjmovou hranici. Tato data jsou tedy stěžejní pro nárok na získání sociální podpory.

Konsensuální koncept vychází z dat respondentů (jsou tedy určována veřejným míněním). Na základě těchto výsledků jsou zjišťovány shody společnosti na tom, kdo je brán v úvahu jako chudý a kdo ne. (Mareš 1999, s. 117) Tito respondenti určují položky ze seznamu potřeb, které považují za životně nezbytné, a je u nich zjišťováno, jak velký příjem potřebují.

1.2 Příčiny chudoby

V literatuře či médiích se můžeme setkávat se dvěma způsoby objasňování chudoby. První způsob je nazýván **kulturou chudoby**, který tvrdí, že si za vlastní situaci mohou jedinci sami. Druhý způsob se označuje jako **kultura závislosti**, v rámci něhož je zastáván názor, že chudoba je důsledkem sociálních procesů, které jsou následně posilovány činy jednotlivců (Giddens, 2013, s. 478). Nejohroženějšími skupinami jedinců jsou lidé nekvalifikovaní, dlouhodobě nezaměstnaní, nemocní, migranti a lidé nezpůsobilí k práci.

Příčiny chudoby však lze rozdělit do několika oblastí, které jsou podmíněny neschopností uspokojovat základní potřeby. Krebs (2010, s. 89-90) zmiňuje tyto oblasti:

Nízké příjmy ze zaměstnání mohou mít různé příčiny. Jednou z nich může být nedostatečná kvalifikace, dále jsou zmiňovány například rozdíly ve schopnostech, pílí, motivaci či inteligenci. Měsíční pravidelný příjem je nedostačující pro pokrytí všech životních nákladů, a proto jsou nízké příjmy přímou příčinou chudoby. Je to z toho důvodu, že dlouhodobě ohrožují existenci jedince, který není schopen si zajistit zvýšení příjmu či další přivýdělky. Tato zkušenost potom nutí jedince či rodiny k úvěrům

a půjčkám. Dalším nepříjemným faktem je, že pokud se člověk ocitne v pracovní neschopnosti, jeho nízký výdělek se užije pro výpočet dávky nemocenského pojištění, a nemocenská dávka je tak vyplácena velmi nízká. Riziko dlouhodobě nízkého výdělků může v budoucnu ovlivnit i výši starobního důchodu.

Nezaměstnanost, při které je jedinec nucen spoléhat na sociální dávky od státu, díky kterým pokryje nejnütnější potřeby. Pokud jedinec přijde o práci a je dlouhodobě nezaměstnaný, je mu státem garantována minimální finanční podpora, která se však postupem času snižuje až na ni nezaměstnaný přestane mít nárok. V takovém případě je pak nezaměstnaný odkázán na dávky sociální státní podpory v hmotné nouzi.

Nerovnost v rozdělování zdrojů a kapitálu ve společnosti a z toho plynoucí nerovnost ve vlastnictví předurčuje budoucnost jednotlivců či rodin a rozdíly v jejich zabezpečení. U jedinců, kteří jsou zajištěni, je kapitál využíván také ke spoření a dalším jiným investicím. Pokud u jedinců, kteří spoří, nastane situace, že se ocitnou krátkodobě nezaměstnaní, toto období překonají i bez větších obtíží. Pokud však jedinci či rodiny nemají dostatečné úspory či zdroje, mohou se velmi rychle ocitnout na prahu chudoby. (Krebs, 2010, s. 90) Pokud se jedinci či rodiny do takové situace dostanou, potýkají se s velice nepříjemnými doprovázejícími jevy. Nejen, že se mohou dostávat do mezilidských konfliktů a deprivací, ale mohou přestat být schopni poskytovat dostačující péči svým dětem, což velice často ohrožuje i jejich studium.

Pokud rodina žije v chudobě, bývají její členové deprivováni. Deprivace s sebou přináší velice nepříjemné pocity, kdy klesá životní standard jedinců. Tento stav je fyzického i psychického charakteru a může se dotýkat možností bydlení, stravování, podmínek práce, přístupu ke vzdělání či způsobu trávení volného času apod.

1.3 Systém zákonné pomoci v České republice

Možností, které nás informují o řešení chudoby, je celá škála. Její praktické řešení je však již mnohem náročnější a často bezúspěšné. Opatření většinou upozorňují na možnosti předcházení, tedy prevenci vzniku chudoby a mají velice důležitý význam. Setkáváme se však i s nástroji, které již řeší následky vzniklé chudoby sociálněpolitickými opatřeními dvojího typu. Jedná se o záporné zdanění příjmu a stanovování minimálních příjmových veličin.

Preventivní opatření

Preventivní způsob řešení má za cíl předcházet možnému výskytu chudoby. Jeho nejdůležitějším nástrojem je výkonná a efektivní **vzdělávací politika**. V dnešní společnosti hrozí, že v budoucnu nebudou lidé dostatečně vzděláváni, což bude mít dopad na neúspěch na trhu práce, a tím i na rozšíření chudoby. Proto si vzdělávací politika klade za cíl zajištění rovných příležitostí. Dalším opatřením je **rozvoj aktivní politiky zaměstnanosti**, který poskytuje rekvalifikace, podporuje podnikání jedinců a v neposlední řadě nabízí nová pracovní místa. Třetím opatřením, které má velice důležitou roli, je **začleňování znevýhodněných skupin či jedinců na trhu práce**, které potírá negativní postoje spojené s diskriminací.

Sociální zabezpečení, jakožto nástroj sociálně-politických postupů je primárně určen k ochraně občanů, kteří se dostali do tíživé životní situace a od státu potřebují péči, poradenství či ekonomickou a materiální podporu. Dudková (2013, s. 41) uvádí tři stěžejní pilíře, mezi které patří sociální pojištění, státní sociální podpora a sociální pomoc a služby.

Sociální pojištění je označováno za formu pomoci v předvídatelných situacích, která zahrnuje nemocenské a důchodové pojištění. U nemocenského pojištění jsou dávky vypláceny formou nemocenské, podpory při ošetřování člena rodiny, peněžité pomoci v mateřství a vyrovnávacího příspěvku v těhotenství. Oproti tomu se důchodové pojištění dělí na dvě oblasti. První je základní důchodové pojištění, ze kterého jsou vypláceny starobní, vdovský, vdovecký, sirotčí, plný i částečný invalidní důchody a druhou oblastí je doplňkové penzijní připojištění se státním příspěvkem.

Státní sociální podpora je další součástí sociálního zabezpečení, která reaguje na aktuální, nepředvídatelné a nutné situace k řešení ve státě. Ukládá ji zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů. Petrášek (2007, s. 41) uvádí poskytované dávky, mezi které patří: příspěvek na dítě, sociální příplatek, rodičovský příplatek, příspěvek na školní pomůcky, dávky pěstounské péče, příspěvek na bydlení a příspěvek na porodné.

Sociální pomoc je realizována v oblastech, kde žádné předešlé zdroje nebyly schopny překonat stávající problémy. Tato forma pomoci je cíleně zaměřena jak

na pasivní formy dávky hmotné nouze, tak na aktivní formu, kterou je především začlenění nezaopatřených občanů prostřednictvím sociálních služeb. Dávky hmotné nouze jsou určeny občanům, jež nemají prostředky k základní obživě či bydlení a sami nejsou schopni situaci řešit. Tyto dávky jsou určovány zákonem č. 111/2006., o pomoci v hmotné nouzi, který rozeznává tři základní typy dávek: příspěvek na bydlení, doplatek na bydlení a mimořádná okamžitá pomoc. První dvě zmíněné dávky jsou určeny lidem v hmotné nouzi. Mimořádná okamžitá pomoc je potom vyplácena lidem, kteří nemusí být bezprostředně v hmotné nouzi. Může je však ohrozit újma na zdraví z nedostatku finančních prostředků či se mohou dostat do tíživé situace, kterou nedokáží překonat vlastními silami, např. z důvodu živelné pohromy. Nemusí mít také dostatečné majetkové prostředky na úhradu nezbytného jednorázového výdaje či nákladů spojených s pořízením nezbytných základních předmětů dlouhodobé potřeby. V neposlední řadě chrání osoby ohrožené sociálním vyloučením, které tuto situaci nejsou schopny úspěšně řešit.

Následná opatření

Samotná prevence není schopna vyřešit veškerá úskalí spojená s chudobou. V některých zemích jsou dokonce preventivní opatření naprosto minimalizována. Sociálně politická opatření, která řeší problematiku chudoby, mají dva hlavní konstrukty, a to záporné zdanění příjmu neboli negativní daň a minimální příjmové veličiny. **Záporné zdanění příjmu** si klade za cíl poskytnout chudé populaci peněžitou pomoc, zjednodušit administrativu spojenou s poskytováním podpor a zajistit jedincům ekonomické podmínky k práci. Tento konstrukt s sebou přináší řadu problémů, které jsou spojeny s jednotnou výší příjmů. (Krebs, 2010, s. 94) Takové řešení je plošného charakteru a finančně náročné na ekonomické zdroje. I když se o této možnosti řešení ve společnosti poměrně hodně diskutuje, v sociální politice se s ní setkáváme jen zřídka.

Druhým konstruktem jsou **minimální příjmové veličiny**, které stanovují řešení chudoby a primárně byly stvořeny k jiným účelům. V praxi sociální politiky v České republice se k řešení chudoby užívá institut životního minima, jakožto zákonná hranice chudoby.

Minimální mzda je nástrojem pro ochranu mzdy. Můžeme ji řadit pod dílčí opatření chudoby. Minimální mzda plní dva základní cíle. Cíl sociální zajišťuje, aby příjmy neklesly pod sociálně akceptovatelnou úroveň, a cíl ekonomický redukuje nekalou soutěž výplatou nízkých mezd. Nastavení výše minimální mzdy je vážným problémem, který s sebou přináší jak sociální, tak ekonomické dopady. Nízká minimální mzda nezajistí nezbytnou úroveň příjmů, která je málo motivující k práci, a to zejména v tom případě, kdy je minimální mzda blízko k životnímu minimu. Někteří jedinci se potom raději spokojí s pobíráním sociálních dávek, než aby za podobnou finanční částku pracovali. Pokud je však naopak minimální mzda vysoká, může představovat riziko pro jedince v tom smyslu, že zaměstnavatelé budou nuceni v zájmu udržení nákladů buď snižovat mzdy, nebo dokonce zaměstnance propouštět.

Životní minimum je nástrojem nejhodnějším. Jedinci na základě životního minima platí daně. Pokud jejich příjmy nedosahují společensky uznávané hranice, jsou jim státem darovány dávky, které jejich příjmy dorovnají. Jak uvádí Krebs (2010, s. 95): *„Životním minimem se rozumí takový souhrn statků a služeb, který umožní domácnosti určité velikosti a určitého složení uspokojovat základní životní potřeby v míře, která je v daném časovém období uznána společností za minimálně nezbytnou pro udržení přiměřené spotřeby a zapojení do normálního života – i když na velice skromné úrovni.“* Životní minimum rozděluje obyvatelstvo na chudé a nechudé a je uznáváno jako mezinárodní sociálně-ekonomický institut. Je nutné dodat, že veškerá řešení chudoby jsou založena především na celospolečenské solidaritě.

V Evropě vznikají různé organizace reprezentující samotné chudé, kteří se aktivně podílejí na boji proti chudobě. Tyto organizace jsou součástí principu sociálního partnerství. Například **Know-how chudých** Mareš (1999, s. 173) zmiňuje jako poměrně novou podobu konceptu řešení chudoby, v rámci kterého si jedinci předávají vlastní zkušenosti ohledně životních potřeb, problémových životních událostí a těžkostí.

2 Sociální vyloučení

Pokud hovoříme o chudobě, nesmíme opomenout také další neméně důležitou problematiku, kterou je sociální vyloučení (běžně nazývané také jako sociální exkluze). Občané, kteří jsou sociálně vyloučení, mají ztížený přístup ke službám a institucím, jsou vyloučení ze společenských sítí a mají nedostatek kontaktů mimo sociálně vyloučenou lokalitu. Sociální vyloučení se díky nedostačující sociální politice stává velice závažným problémem a konkrétně v České republice (dále ČR) i předmětem pozornosti obchodníků i podvodníků. Lidé žijící v sociálně vyloučených lokalitách se stávají oběťmi lichvy či podvodů realitních kanceláří a různých pochybných půjček. Tito obchodníci jsou si dobře vědomi toho, že pokud klient není schopen splácet půjčky, má proces rychlý spád. Postiženým občanům je totiž odebrána sociální dávka, která je následně ze státního rozpočtu vyplácena obchodníkům.

Podle zákona o sociálních službách se sociálním vyloučením rozumí „*vyčlenění osoby mimo běžný život společnosti a nemožnosti se do něj zapojit v důsledku nepříznivé sociální situace*“. Ustanovení § 3 písm. f) zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 10.1.2016]

Příručka pro sociální integraci (2010, s. 6) uvádí základní charakteristiku sociálně vyloučeného jedince a jeho propadu na tzv. sociální dno jako nakupení nežádoucích jevů, které vedou k životní krizi. Mezi tyto jevy se řadí například ztráta zaměstnání, problémy s bydlením, nemoc, platební neschopnost, problémy dětí ve škole apod. Pokud se například jedinec dostane do situace, kdy není schopen výdělku, vyvstává zde velké riziko neschopnosti udržet si dosavadní životní standard, a jedinec tak může časem přijít i o vlastní bydlení. Tento příklad názorně ukazuje i obr. 1 Past sociálního vyloučení.

Obrázek 1 Past sociálního vyloučení

2.1 Rizikové faktory sociálního vyloučení v kontextu vzdělávání

Termín sociální vyloučení bývá často užíván pro vymezení společenských problémů, a to zejména ve spojitosti s chudobou, rizikem kriminality či nízkou občanskou participací. Užívá se často v různých kontextech a slouží pro označení jevů, jako například bezdomovectví, chudoba, nezaměstnanost, prostorová segregace apod. Existuje mnoho členění a koncepcí, která přisuzují příčiny vzniku sociálního vyloučení různým faktorům. Mezi základní patří vnější a vnitřní faktory. Brož (2007, s. 8-9) uvádí následující příčiny.

Vnější příčiny jsou mimo dosah a kontrolu vyloučených osob a jsou dány celospolečenskými podmínkami, popřípadě vycházejí z jednání lidí, kteří žijí uvnitř sociálního vyloučení. Jedinci na základě těchto zmíněných situací nejsou schopni tyto vlivy svým vlastním jednáním nijak ovlivnit. Do této oblasti především patří pracovní trh, sociální politika státu, bytová politika místní správy, praxe místních samospráv ve vztahu k sociální oblasti; diskriminace či stigmatizace na základě určitých rysů, jako např. rasa, etnicita, sociální status apod.

Vnitřní příčiny jsou důsledkem počínání jednotlivých osob, kterých se sociální vyloučení týká. Tito jedinci buď sociální vyloučení svým jednáním přímo způsobují,

nebo jeho existenci posilují. Tyto vlivy jsou často výsledkem vnějších příčin. Patří mezi ně nízká motivace až apatie k řešení problémů, ztráta pracovních návyků při dlouhodobé nezaměstnanosti, dlouhodobá neschopnost hospodařit s financemi a zaměřenost na okamžité uspokojení potřeb z důvodu dlouhodobé frustrace.

Proto je velice důležité se zaměřovat na oblast vzdělání, která je jedním z neúčinnějších nástrojů v prevenci i nápravě chudoby a sociálního vyloučení. Pokud je vzdělání ve společnosti nedostatečné, přináší s sebou jak pro jednotlivce, tak pro celou rodinu nepříznivé situace. V souvislosti s touto problematikou se můžeme setkat s negramotností a nevzdělaností jako rizikovými faktory, které představují hrozbu materiální nouze a znemožnění přístupu ke zdrojům ve společnosti. Tomeš (2010, s. 298) uvádí, že negramotnost představuje situaci absolutní nevzdělanosti, ve které nemají lidé osvojené schopnosti číst a psát. Absolutní negramotnost představuje obrovské riziko pro tzv. „země třetího světa“ (především země na africkém, asijském či latinsko-americkém kontinentě). Nevzdělanost je oproti negramotnosti termín mnohem obsáhlejší. Jedná se totiž o nedostatek vzdělání ovlivněný různými znalostmi, dovednostmi, návyky, které jsou nutné k fungování v dané společnosti dle charakteru vývojového stupně.

2.2 Rizikové chování v kontextu sociálního vyloučení u dětí a dospívajících

Gabal (2006, s. 66) ve výzkumné zprávě popisuje, jakými způsoby a v jakých oblastech se sociální vyloučení projevuje:

- *„prostorovým vyloučením (jedinci a skupiny postižené sociálním vyloučením často žijí v uzavřených a/nebo izolovaných lokalitách s nízkou úrovní bydlení a nedostatečnou občanskou vybaveností),*
- *symbolickým vyloučením spojeným se stigmatizací (zevšeobecňujícím přisuzováním negativních vlastností) jedinců či skupin,*
- *nízkou mírou vzdělanosti a ztíženou možností tuto nevýhodu překonat,*
- *ztíženým přístupem k legálním formám výdělečné činnosti, závislostí na sociálních dávkách a s tím spojenou materiální chudobou,*
- *rizikovým životním stylem, špatnými hygienickými poměry a s nimi souvisejícím horším zdravotním stavem,*
- *životními strategiemi orientovanými na přítomnost,*

- *uzavřeným ekonomickým systémem vyznačujícím se častým zastavováním majetku a půjčováním peněz na vysoký úrok (lichva a tzv. rychlé půjčky),*
- *větším potenciálem výskytu sociálně patologických jevů (např. alkoholismu, narkomanie či gamblerství) a kriminality (zvýšeným rizikem stát se pachatelem, ale i obětí trestné činnosti),*
- *sníženou sociokulturní kompetencí (např. jazykovou bariérou, nezkušeností či neznalostí vlastních práv a povinností).“*

Tyto výše zmíněné oblasti a projevy sociálního vyloučení s sebou přinášejí pro jedince opravdu mnoho rizik. Díky nárůstům těchto oblastí se jedinci těžko vyrovnávají se svojí situací a mnohdy je pro ně běžný návrat do společnosti velice ztížený a v některých případech dokonce nedosažitelný.

Pokud se opět zaměříme na dospívajícího, je na místě zmínit rizikové chování, které s touto problematikou úzce souvisí. Výše zmíněné projevy totiž mohou dotyčného, ať už kladně, nebo negativně, ovlivnit. Například klinika adiktologie vychází z definice Miovského, který pojem rizikové chování popisuje jako *„Chování, v jehož důsledku dochází k prokazatelnému nárůstu zdravotních, sociálních, výchovných a dalších rizik pro jedince nebo společnost. Tento pojem nahrazuje dříve používaný termín sociálně patologické jevy. Termín sociálně patologické jevy je jednak stigmatizující, normativně laděný a klade příliš velký důraz na skupinovou společenskou normu. Vzorce rizikového chování považujeme za soubor fenoménů, jejichž existenci a důsledky je možné podrobit vědeckému zkoumání a které lze ovlivňovat preventivními a léčebnými intervencemi“*. (Nevoralová, 2011, [online])

Rizikovost není jednoduché uchopit, jelikož je silně spjata s určitými ukazateli. Při vymezení termínu „rizikové chování“ je na místě zmínit pojem „riziko“. V psychologickém slovníku je tento pojem definován jako velká míra pravděpodobnosti neúspěchu nebo ztráty, ohrožující něco, co má pro člověka určitou hodnotu. (Hartl, Hartlova, 2000, s. 511) Termín „rizikový“, z angl. „at risk“, má více významů, např. v nebezpečí, ohrožený. Rizikovost znamená větší náchylnost, vyšší ohroženost oproti normám. (Labáth, 2001, str. 11) Existují dvě paradigma rizika, kdy se při definování pojmu riziko vychází ze dvou základních kontextů. První se označuje jako technický, který definuje riziko jako možnost nehody, poškození nebo ztráty. Druhý kontext je

označován jako sociální, který považuje riziko za subjekt vlastní, a tedy objektivně neexistující.

Dítě v riziku můžeme nalézt v literaturách etopedie. Tento termín je užíván u chování, které může vzniknout pod vlivem špatného působení. Neoznačuje se ještě přímo jako poruchové, ale jako rizikové. Jedná se tedy o děti a dospívající v riziku, jejichž cesta životem je plná překážek, nesnází a rizik. Z těchto důvodů se může socializace vyvíjet rizikově, nebo může být dokonce blokována. Mnozí autoři nazývají děti v riziku jako „At-risk Youth“. *„Jde o děti, které ve svém vývoji čelí mnohým rizikům z osobnostní a sociální roviny jejich životní situace. Tento koncept vidí ve vývojových rizicích potenciální bariéry pro zdárné socializační procesy a vzdělávání dítěte“.* (Vojtová, 2009, s. 49)

Osobnost dítěte může být ohrožena riziky vázanými na vlastní tělesné, duševní a sociální zkušenosti. Proto je na místě následující rizika zmínit.

Rizika přinášející sociálním prostředím

Rizika způsobená rodinou (Vojtová, 2009, s. 73)

- Struktura rodiny – rodina neúplná, početná, doplněná, absence jednoho z rodičů, nezletilost rodičů;
- fungování rodiny – vztahy v rodině, spory v rodině, násilí v rodině, začlenění rodiny do společnosti, duševní onemocnění rodičů;
- rodiče – rodičovský vzor jejich chování – např. alkoholismus, narkomanie, prostituce, kriminalita a trestná činnost;
- výchova v rodině – výchova perfekcionista nebo naopak nedostatečná, týrání, zneužívání, zanedbávání.

Rizika přinášena společností a vrstevníky (Vojtová, 2009, s. 73)

- Postavení rodiny – socioekonomické znevýhodnění rodiny, žebříček hodnot;
- životní prostředí – zvyky dané společností, národnostní menšiny a sociální skupiny, kriminalita v dané oblasti, diskriminace;
- vrstevníci s problémem v chování a poruchami chování;
- malá sociální pomoc;

- návykové látky.

Škola a rizika s ní spojená (Vojtová, 2009, s. 75)

- Špatný kolektiv ve třídě, pozice „outsidera“, izolace, šikana;
- nadměrné nároky, neúspěch ve škole, vztah k autoritě;
- malý zájem o školu, odmítání školy;
- nepřiměřené kázeňské prostředky.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT) uvádí, že mezi rizikové projevy chování u žáků patří: záškoláctví, šikana, násilí, divácké násilí, kriminalita, delikvence, vandalismus, závislost na politickém a náboženském extremismu, rasismus, xenofobie, užívání návykových látek, onemocnění HIV/AIDS a jiné nemoci šířící se krevní cestou, poruchy příjmu potravy, netolismus a patologické hráčství. Dále rozpoznává a zajišťuje intervenci u domácího násilí, týrání a zneužívání dětí, včetně komerčního sexuálního zneužívání, ohrožování výchovy mládeže a poruch příjmu potravy. (Strategie prevence, 2013-2018, s. 8)

MŠMT v návaznosti na problematiku rizikových projevů chování vytváří strategický pokyn, jehož cílem je prevence těchto projevů chování. Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti resortu školství na období 2013-2018 vychází ze závěrů pravidelných jednání s krajskými školskými koordinátory prevence a metodiky prevence. Dále vychází z dlouhodobých cílů určených strategiemi nadresortních orgánů a ze souhrnu znalostí s naplňováním osnov prevence zneužívání návykových látek a dalších rizikových projevů chování u dětí a mládeže. MŠMT má při uplatňování školní primární prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v České republice zásadní podíl. Preventivní působení je realizováno prostřednictvím primární prevence, která zajišťuje veškeré konkrétní aktivity realizované s cílem předejít problémům a následkům spojeným s rizikovými projevy chování, případně minimalizovat jejich dopad a zabránit jejich rozšíření. (Metodický pokyn MŠMT k soc. pat. jevům, 2007, s. 2)

Rámcový vzdělávací program (dále jen RVP) je výchozím prvkem probíhající kurikulární reformy. Stanovuje a definuje základní požadavky na vzdělávání ze strany státu pro jednotlivé etapy předškolního, základního a středního vzdělávání. Tyto požadavky, které vyplývají z rámcových programů, si každá škola realizuje ve svém

školním vzdělávacím programem. Díky RVP se otevírá možnost integrace výuky, mění se klíčové kompetence žáků, volnost při tvorbě tematického plánu a využití alternativních a inovačních metod výuky.

Školní vzdělávací program (dále jen ŠVP) – tento vzdělávací program si vytváří každá škola individuálně podle zásad stanovených v příslušném rámcovém vzdělávacím programu. ŠVP by měl být stavěn s ohledem k podmínkám školy, zkušenostem učitelů, skladbě žáků, jejich zájmů, případně požadavků rodičů. Pomocí volné časové dotace dotváří zaměření výuky.

Každá škola by měla mít tzv. **minimální preventivní program** (dále jen MPP). Tento program je vypracován vždy na příslušný školní rok (krátkodobé cíle primární prevence) nebo v časově delším horizontu (dlouhodobá preventivní strategie). MPP je důležitou součástí výchovně vzdělávacího programu školy. Vychází z aktuální situace školy a reflektuje odhad průběhu předchozího školního roku. MPP vypracovává školní metodik prevence v úzké spolupráci s ostatními pedagogickými pracovníky za podpory vedení školy. Opírá se zejména o užší tým pracovníků, kteří průběžně vyhodnocují preventivní strategii školy a vypracovávají závěrečnou reflektující zprávu za příslušný školní rok. Tato zpráva je obvykle součástí výroční zprávy školy.

Metodik prevence působí na škole jako poskytovatel poradenských služeb spolu s výchovným poradcem, školním metodikem prevence, případně školním psychologem či školním speciálním pedagogem a jejich konzultačním týmem tvořeným vybranými pedagogy dané školy. Jeho náplní práce jsou metodické, koordinační, informační a poradenské činnosti.

2.3 Dimenze sociálního vyloučení v kontextu vzdělávání

Dimenze sociálního vyloučení můžeme chápat jako vlastní způsoby vytěsňování jednotlivců či skupin na okraj společnosti, které se projevují v různých oblastech života. Dle Brože (2007, s. 10-13) mezi ně patří vyloučení: prostorové, ekonomické, kulturní, sociální a symbolické.

Prostorové vyloučení je díky vyloučeným osobám žijícím v lokalitách s nízkou kvalitou bydlení nejzřetelnějším projevem sociální exkluze. Lokality, v nichž tito lidé bydlí, mohou mít podobu městských částí, ulic či jednotlivých objektů. Prostorově

vyložené lokality jsou spojovány s odbornými termíny jako ghetta, sociálně vyloučené lokality či enklávy. Názvy, jako např. objekty pro nepřizpůsobivé, holobyty, byty pro sociálně slabé či byty pro neplatiče, jsou spojovány s terminologií místních samospráv. Jedinci se převážně v těchto lokalitách ocitají nedobrovolně a na základě rozhodnutí místních samospráv. Život v takových lokalitách přináší pro občany, místní samosprávy i stát ekonomickou zátěž.

Ekonomické vyloučení je důsledkem zamezení přístupu na primární i sekundární trh práce. Ekonomické vyloučení omezuje cestu k finančním prostředkům, díky čemuž se postižení jedinci snaží opatřit si alespoň minimální prostředky k uspokojení základních životních potřeb. Chování těchto jedinců je tak odezvou na náročnou situaci, ve které se ocitají. Adaptace v ekonomickém vyloučení se orientuje na černou ekonomiku, černý trh práce a závislost na sociálních dávkách.

Kulturní vyloučení je většinou projevem omezeného přístupu ke vzdělání a znalostem. Dnes se můžeme setkat zejména s vyloučením z kulturního kapitálu společnosti. Omezení přístupu ke vzdělání je způsobováno jak vnitřními, tak vnějšími faktory. Vnitřním faktorem může být například nízké vzdělání rodičů, kteří dostatečně nemotivují své děti ke vzdělání. Vnější faktorem je typicky umístování „problémových“ dětí do pomocných či speciálních škol, kde získají nižší vzdělání.

Sociálním vyloučením (v užším slova smyslu) se rozumí sdružování lidí žijících ve vyloučených lokalitách s lidmi ve stejném společenském postavení. Počet těchto kontaktů je nižší než u běžné populace. Toto vyloučení je signalizováno také odloučením ze sociálního kapitálu dané společnosti.

Symbolické vyloučení je projevem výrazů a charakteristik, které jsou vyloučeným jedincům připisovány běžnou populací. Tito jedinci bývají označováni jako nepřizpůsobiví občané či neplatiči. Na základě sociálního statusu či etnicity jsou jedinci stigmatizováni, a následně je s nimi podle jejich postavení zacházeno.

Tyto výše zmíněné dimenze vyloučení mají opět velký vliv na vzdělání. Často se můžeme setkat s nízkou motivací ze strany rodičů, kteří mají stále více problematický přístup na trh práce. Bartáková (2004, s. 46) tak hovoří o demotivaci a neschopnosti situaci změnit, které se pak promítají do přístupu k dětem. Můžeme se však setkat

i s negativními jevy v kolektivu dětí, které reagují například na barvu pleti či chudobu vrstevníků. Tyto reakce mohou mít v některých situacích až diskriminační charakter a fyzické i psychické projevy.

2.4 Vládní strategie boje proti sociálnímu vyloučení

Situace v naší společnosti vedla vládu v roce 2011 k přijetí Strategie boje proti sociálnímu vyloučení pro období 2011-2015. Tato strategie si klade za cíl eliminaci sociálního vyloučení a chudoby v sociálně vyloučených lokalitách. Zda budou výsledky této strategie úspěšné, bude možné hodnotit až s určitým odstupem času. Tato strategie především stanovuje úkoly pro dílčí resorty. Mezi hlavní témata pozornosti patří následující oblasti.

Oblast **vzdělávání** si klade za cíl posílit dosavadní nástroje inkluzivního vzdělávání, které by v důsledku zmenšily počet dětí ze sociálně vyloučených lokalit, jež jsou vzdělávány mimo hlavní vzdělávací proud. Dále tato strategie zajišťuje povinnou školní docházku předškolního vzdělávání u dětí, u kterých psychologové zjistí hrozbu zaostání ve školní docházce. Tato oblast dále poskytuje příspěvky na vzdělávání rodinám s nízkými příjmy a přispívá na jízdné, stravu či pomůcky dětem ze sociálně vyloučených lokalit. (Vládní strategie pro boj proti sociálnímu vyloučení 2014-2020, 2014, s. 35)

Vzhledem k tomu, že v sociálně vyloučených lokalitách se poměrně více vyskytuje kriminalita než v ostatních částech republiky, tato strategie obsahuje i oblast **bezpečnosti**. Tato oblast navrhuje zajištění odborníků pro odhalování organizovaného zločinu především pro boj proti lichvě a doporučuje koncentraci pozornosti na sociálně vyloučené lokality. Dále tato oblast zajišťuje bezplatnou právní pomoc nemajetným obětem trestného činu.

V důsledku rapidního úbytku bytových jednotek v obcích, žijí lidé ze sociálně vyloučených oblastí v nedůstojných podmínkách, jako jsou například provizorní formy bydlení, ubytovny či azylové domy. Proto si oblast **bydlení** klade za cíl vynaložení sil k realizaci komplexního přístupu k různým typům sociálního bydlení. Dále tato strategie navrhuje zajištění veřejných programů na výstavbu, popřípadě rekonstrukci či koupi

sociálních bytů a také rozvoj alternativní formy sociálního bydlení (neziskové sociální bydlení, tréninkové bydlení atd.).

Další oblast, kterou tato Vládní strategie pro boj proti sociálnímu vyloučení 2014-2020 (2014 s. 21) zmiňuje, je **zaměstnávání** osob ze sociálně vyloučených lokalit především z veřejných zakázek. Pokud lidé ze sociálně vyloučených lokalit pracují, jedná se většinou o nestálá a sezónní zaměstnání. Pracovní smlouva na dobu neurčitou bývá těmito lidem dáвана jen výjimečně. Strategie se zde tedy zaměřuje na efektivitu individuálních akčních plánů, které řeší problematiku nezaměstnanosti, a diverzitu přístupů ke klientům dle zaměstnatelnosti. Vyzdvihuje se zde také postupné zaměstnávání, pod nímž si můžeme jednoduše představit postupný přestup od veřejné služby a veřejně prospěšných prací přes sociální podniky až ke standardnímu a běžnému zaměstnání. Jisté veřejné zakázky by tak měly mít určitý počet míst pro dlouhodobě nezaměstnané.

Sociální služby jsou v sociálně vyloučených lokalitách nedostačující. Proto je nutností vytvořit střednědobé plány sociálních služeb. Vládní strategie pro boj proti sociálnímu vyloučení 2014-2020 (2014 s. 26-27) si klade za důležitý úkol vytvoření sjednoceného přístupu k řešení krizových a tíživých situací rodin, zvyšování rodičovských dovedností a zacílení problematiky sociálně patologických jevů u dětí a mládeže. Dalším úkolem této oblasti je upravit zákon tak, aby nebyly děti posílány do ústavů kvůli nedostačující ekonomické situaci rodiny. Pomocnou ruku rodinám může podat zdravotně-sociální asistent, který může zlepšit dostupnost zdravotní péče a kvalitu prevence.

Regionální rozvoj zaměřuje pozornost na vytvoření metodiky ke komunitní práci. Klade si také za cíl získat finanční prostředky proto, aby mohl podporovat sociální podnikání. Dále se zabývá přípravou a realizací fondů, které by podporovaly malé projekty pro sociální začleňování.

2.5 Vzdělávací politika v České republice

Vzdělávací politika je poměrně mladá disciplína, kterou lze studovat v České republice ve specializaci v rámci studia oboru Veřejná a sociální pedagogika. Dále se

však s touto disciplínou lze setkat v oborech politologie, pedagogika, ekonomie apod. Tyto zmíněné oblasti jsou pak zdrojem pro vzdělávací politiku. Existuje mnoho způsobů, jak definovat vzdělávací politiku. Lze ji vymezit jak v úzkém, tak širokém smyslu nebo dle účelu definice.

Pod pojmem vzdělávací politika si můžeme vybavit souhrn formálních a neformálních pravidel, praktik a norem, které ovlivňují jednání jak jednotlivců, tak institucí v oblasti vzdělávání. Pro upřesnění je vhodné zmínit definici, která je uvedena v pedagogickém slovníku. „*Vzdělávací politika je odborná činnost vytvářející základní strategie pro plánování, hodnocení, budoucí rozvoj vzdělávací soustavy na celostátní úrovni. Zahrnuje též rozhodnutí o financování vzdělávací soustavy, skladbě a pluralitě školství, přístupnosti vzdělání, legislativních základech vzdělávací soustavy.*“ (Průcha, 1995, str. 272)

Vzdělání můžeme vnímat jako prostředek ke spokojenému životu v moderní společnosti. Dosažení kvalifikace či stupně vzdělání bývá otevřenou bránou k sociálnímu postavení a životnímu stylu s ním spojeným. Zejména pro občany vyspělých států představuje významnou kulturní, sociální a ekonomickou hodnotu. Otevřené možnosti vzdělání jsou často spojovány s tak zvaným „kulturním kapitálem“, který se často promítá do školní úspěšnosti z důvodu omezených vstupních podmínek, které souvisejí se sociálním a ekonomickým postavením rodiny. Je známo, že vzdělávací dráhy dětí často závisí na typu a vzdělanostní úrovni rodiny, ze které pocházejí. (Matějů, 1998, s. 45) S touto problematikou velice souvisí i dnes poměrně diskutované téma sociální inkluze, která je chápána jako sociální participace či přístup k životním šancím a kvalitám života.

Vzdělávací politiku lze chápat jako řízení vzdělávací soustavy, která je tvořena jak školami a vzdělávacími institucemi, tak i podpůrnými výzkumnými i poradenskými institucemi. Řadí se mezi ně i kulturně-osvětové instituce, jako jsou například galerie, knihovny, muzea apod. Můžeme se setkat i s pojetím, v rámci kterého jsou do vzdělávací soustavy zahrnuty i hromadné sdělovací prostředky. Krausová in Kohoutová (2013, s. 159) uvádí 4 základní oblasti legislativních opatření:

- přístup ke vzdělání – především rovné šance, obsah, cíle a způsoby financování vzdělávacích systémů;
- úsilí k rozvíjení dovedností a poznatků;

- úsilí k zabezpečení rozvoje duchovních hodnot a poznávání;
- snaha podporovat morálně hodnotové orientace.

Ve vzdělávací politice je stěžejní role připisována státu. Právní ukotvení školské politiky vymezuje zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů. S tímto zákonem však souvisí mnoho dalších legislativních dokumentů. Kohoutková (2003, s. 163) uvádí základní cíle v našich podmínkách:

- realizace celoživotního vzdělávání;
- monitoring a hodnocení kvality a efektivity vzdělávání;
- přizpůsobení vzdělávacích programů aktuálním potřebám společnosti;
- decentralizace a vlastní autonomní odpovědnost škol;
- zkvalitnění profesionality pedagogických pracovníků.

Dnešní společnost se setkává s problémy, které by měla být schopna efektivně řešit. Nemusí to být vždy závažné problémy, jako je negramotnost či nezaměstnanost, ale často i krize rodiny, situace spojené s chudobou a sociálním vyloučením, společenské konflikty či etnické spory. Na základě těchto zmíněných požadavků se ve společnosti uplatňují následující principy.

Princip celoživotního vzdělávání – díky neustálému kulturně-společenskému rozvoji je žádoucí zdokonalovat a rozšiřovat odborné kompetence potřebné k výkonu různých profesí. Zároveň je tímto podmíněna seberealizace a rozvoj osobních kompetencí. Celoživotní učení vede k rozvíjení osobnosti jedince po celý život. Zahrnuje vzdělávání před nástupem do pracovního procesu a další vzdělávání po nástupu na trh práce. Celoživotní vzdělávání bývá ovlivňováno motivací jedince, finančními okolnostmi, charakterem trhu práce, nabídkami vzdělávacích aktivit a celkovým postojem jedince ke vzdělání. (Krebs, 2007, s. 422)

Princip rovných šancí v přístupu ke vzdělání – znamená rovné šance všem občanům v přístupu ke vzdělání. Jsou zde brány ohledy na intelekt, motivaci, schopnosti, zájmy a ostatní předpoklady.

Princip individualizace a diferenciacie ve vzdělávání – vzdělávací proces by měl brát ohledy a popřípadě být co nejvíce přizpůsoben individuálním potřebám vzdělávaných. Znamená to, že pomocí široké škály oborů, metod, forem či stupňů vzdělávání by se měly šetrně a efektivně rozvíjet vlohy a dispozice jedinců.

Princip internacionalizace ve vzdělávání – vzdělání pomáhá budovat základní hodnoty, porozumění, spolupráce, rovnoprávnosti a tolerance v dnešní společnosti, a pomáhá tak zvládat multikulturní soužití jedinců. Současně tento princip umožňuje uznávání certifikátů či diplomů v jiných zemích. (Krebs, 2007, s. 429)

Strategie vzdělávací politiky do roku 2020 usiluje o výrazné snížení nerovnosti ve vzdělávání posilováním kvality vzdělávací soustavy. Dále uvádí, že tyto cíle nejsou zaměřeny pouze na formální rovnost ve vzdělávání, ale také na to, aby vzdělávací systém v České republice byl schopen vytvářet podmínky a postupy pro efektivní prevenci a kompenzaci jak sociálních, zdravotních, kulturních, tak i jiných osobnostních znevýhodnění, čímž by se zmenšily nerovnosti mezi jedinci. Strategie si tedy klade za cíl, aby v přístupu ke vzdělávání nebyla žádná společenská skupina znevýhodněna. Vzdělávací příležitosti a výsledky nebudou mít zásadní vliv na faktory, jako je pohlaví, národnost, původ v kulturně odlišeném prostředí, socioekonomický status a region. Lze tedy uvést základní předpoklad pro zlepšení situace v této oblasti, a to je kvalitní výuka, která bude dostupná pro každého člověka v každé škole. Kompenzace znevýhodněných jedinců pak plyne zejména z oblasti socioekonomického a kulturního zázemí. (MŠMT strategie 2020, 2014, str. 14)

2.6 Instituce zabývající se dětmi ohroženými sociálním vyloučením

V České republice můžeme najít poměrně obsáhlou síť zařízení, které spolupracují se sociálně znevýhodněnými rodinami. Tato podkapitola bude věnována především Orgánu sociálně-právní ochrany dětí, který spolupracuje se školami a školskými poradenskými zařízeními, s lékaři a neziskovými institucemi.

Orgán sociálně-právní ochrany dětí

Česká republika se řídí dle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, dalšími zákony, mezinárodními dokumenty nebo metodickými doporučeními Ministerstva práce a sociálních věcí. Sociálně-právní ochrana dětí zajišťovaná Orgánem sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) je odvětvím veřejného práva. Těmito orgány jsou krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady, Ministerstvo práce a sociálních věcí a Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně. Sociálně-právní ochranu dětí také mohou zajišťovat obce a kraje se samostatnou působností, komise pro sociálně-právní ochranu dětí, a další fyzické a právnické osoby, jsou-li výkonem OSPOD pověřeny. Při poskytování této ochrany platí, že se místní příslušnost příslušného úřadu OSPOD řídí místem trvalého pobytu dítěte. Předním hlediskem sociálně-právní ochrany je blaho a zájem dítěte, který nelze nikdy podřídít zájmům jiným, jako např. zájmům rodičů či jiných osob. Sociálně-právní ochrana dětí je garantována státem.

Sociálně-právní ochrana se podle zákona 359/1999 Sb., (o sociálně-právní ochraně dětí) zaměřuje hlavně na:

- děti vedoucí „zahálčivý nebo nemravný život“, děti pravidelně utíkající z domova, nebo na nich byl spáchán trestný čin, popřípadě je podezření z jeho spáchání;
- děti, jejichž rodiče nebo osoby, kterým byly svěřeny do výchovy, neplní nebo nemohou plnit své povinnosti vůči nim. (Tomeš, 2002, s. 153)

Sociálně-právní ochrana dětí (dále jen SPOD) je určena dětem do 18 let, pokud jsou problémové, ohrožené, zanedbané, osiřelé či opuštěné. Pokud je dítě do 18 let závislé na rodině dvojí výživou, hovoří se tak o nezaopatřeném dítěti. Řadí se mezi ně i studenti do 26 let, kteří nejsou zaopatřeni.

Nejstarším problémem, který dokládá historie, je pomoc opuštěným a osiřelým dětem. Jsou to děti, které se nachází mimo rodinu, nebo děti bez rodiny. V naší společnosti se objevují i zanedbané děti, které jsou opomíjeny svými rodiči dostatečně nedbajícími o jejich zdraví, vzdělání, výchovu či výživu. Děti však

mohou být také zanedbané vlastní vinou, a to když se dopouštějí například útěků z domova, záškoláctví či neúspěchu ve škole. (Tomeš, 2011, s. 207-208)

„Sociální práce, social work, je společenskovědní disciplína i oblast praktické činnosti, jejichž cílem je odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů (chudoby, zanedbávání výchovy dětí, diskriminace určitých skupin, delikvence mládeže, nezaměstnanosti, aj.) Sociální práce se opírá jednak o rámec společenské solidarity, jednak o ideál naplňování individuálního lidského potenciálu. Sociální pracovníci pomáhají jednotlivcům, rodinám, skupinám i komunitám dosáhnout nebo navrátit způsobilost k sociálnímu uplatnění. Kromě toho pomáhají vytvářet pro jejich uplatnění příznivé společenské podmínky.“ (Matoušek, 2008, s. 200)

OSPOD bývá běžně členěn na oddělení, která spolu vzájemně spolupracují:

- oddělení sociálně-právní ochrany dětí;
- oddělení sociální prevence;
- oddělení náhradní rodinné péče.

Pracovní náplní sociálního pracovníka je především podpora dítěte, dospělého či celé rodiny v tom, aby byli sami schopni řešit svůj problém. Cílem je mobilizace různých druhů zdrojů, jako jsou například širší rodina, přátelé, školská zařízení či lékař. Aby se docílilo této mobilizace, je nutná důvěra mezi sociálním pracovníkem SPOD a klientem. Mnohdy se stává, že klient není motivovaný ke změně a často se nachází v obtížné životní situaci. Činnost sociálního pracovníka SPOD má tedy povahu jak sociální intervence ve prospěch klienta, tak povahu kontrolní, zaměřenou na ochranu společnosti. Sociální pracovník spolupracuje se zaměstnanci školských zařízení, psychology, lékaři a dalšími pomáhajícími organizacemi. Paulík (2005c, s. 16) uvádí, že v rámci preventivní roviny dodržují pracovníci návody, pravidla, nařízení a zákazy vymezující to, jak se má občan správně chovat, a v rovině následné užívají zejména poradenství, sociální terapii a následnou rehabilitaci. Každý sociální pracovník se řídí Etickým kodexem sociálních pracovníků České republiky, který vydala 1. ledna 1995 Společnost sociálních pracovníků, založená v roce 1990. Etický kodex sociálních pracovníků České republiky (in Matoušek, 2003, s. 369) vymezuje etické zásady a pravidla etického chování

sociálního pracovníka ve vztahu ke klientům, zaměstnavateli, kolegům, svému povolání, odbornosti a ke společnosti.

Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež

Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež je sociální službou pro cílovou skupinu uživatelů v rozmezí od 6 do 26 let věku. Tato zařízení mohou být specializována na určitou věkovou skupinu a nemusí vždy sloužit pro celé výše zmíněné věkové rozmezí. Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež (dále jen NZDM) jsou zřizována dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách a jejich činnost podléhá vysokým nárokům i kontrole. V tomto zařízení pracují zpravidla pracovníci s vysokoškolským vzděláním, kteří si kladou za cíl motivovat děti i mládež díky skupinové a individuální práci ke změně či zlepšení jejich postojů k životním otázkám. Tuto sociální službu mohou poskytovat obce nebo neziskové organizace. Služba je v současné době zařazena mezi služby primární prevence. V rámci fungování NZDM jsou často realizovány projekty, které jsou financovány z veřejných prostředků.

NZDM fungují na principu nízkoprahovosti. Snaží se zajistit maximální dostupnost tím, že pomáhají odstranit bariéry časové, finanční, prostorové či psychologické, které by mohly bránit vyhledání této služby. Poskytování služby je bezplatné a uživatel zde může vystupovat anonymně. Uživatel musí dodržovat pravidla zařízení a nesmí svým chováním a jednáním ohrožovat či omezovat sebe nebo ostatní uživatele a pracovníky. Uživatel má také volbu toto zařízení navštěvovat v rámci provozní doby a nemá povinnost se zapojovat do aktivit v rámci zařízení.

Přínos NZDM je spatřován především v prevenci kriminality, prevenci sociálního selhávání ve společnosti, motivaci ke vzdělávání, dále v plnohodnotném využití volného času, motivaci uživatelů na trhu práce a zajištění poradenství v oblasti práva a sociálních věcech.

Vybrané projekty v Praze a okolí

Lata – programy pro mládež a rodinu je pražská nezisková organizace pomáhající dětem, mladým lidem a rodinám v Praze a Středočeském kraji. Zkratka Lata

je tvořena z významů slov Laskavá Alternativa Trestu pro Adolescenty. Tento program poskytuje odbornou sociální práci a služby pro klienta a jeho rodinu. Náplní práce je pomoc při začleňování se do společnosti, pomoc při řešení jejich problémů a obtížných nebo ohrožujících situací. V rámci služby Lata je realizováno několik programů. Nejznámější program se nazývá **Ve dvou se to lépe táhne**. Tento program funguje na principu dobrovolnosti, kdy je mládeži ve věku 13-26 let pomocí vyškoleného dobrovolníka poskytnuta vrstevnická podpora, a dobrovolník tak jedinci pomáhá překonávat nepříznivé životní situace a posiluje jeho kompetence. Dalším projektem je **Podpurná individuální práce s rodinou**, která funguje od roku 2012. Cílem tohoto projektu je podpora a provázení rodičů v náročných situacích spojených s výchovou, komunikací mezi členy rodiny a posílení jejich vazeb. Tato služba především probíhá v terénu, a to formou pravidelných návštěv.

Obědy pro děti je probíhající projekt pod záštitou obecně prospěšné společnosti Woman for woman, o.p.s., jejímž posláním je pomoc ženám či mužům s dětmi, kteří se ocitli v náročné životní situaci a nejsou ji schopni vlastními silami řešit. Cílem projektu Obědy pro děti je pomoc rodinám s dětmi, které se ocitly v náročné životní situaci a nemohou si dovolit zaplatit obědy ve školních jídelnách. Pro děti bývá tato situace dlouhodobá, často bez zlepšení jejich situace. Právě obědy ve školní jídelně mohou být pro děti jediným pravidelným teplým jídlem, i když se rodiče svou tíživou situací snaží řešit. V tomto projektu nejsou finančně podporovány přímo rodiny s dětmi ale základní školy či školní jídelny. Pomoc je tedy prostřednictvím těchto příspěvkových organizací poskytována individuálně a na základě darovací smlouvy. Děti zařazené do tohoto projektu jsou chráněny identitou. Školy o dětech v tomto projektu ví, ale dodržují určitá pravidla a diskrétnost. Nejenže projekt Obědy pro děti pomáhá zajišťovat pravidelnou, vyváženou a teplou stravu, ale také pomáhá zamezovat tomu, aby jednotlivci byli vyčleňováni z kolektivu svých spolužáků. Do tohoto celorepublikového projektu se může přihlásit jakákoli základní škola z České republiky.

Pomoc sociálně znevýhodněným rodinám v regionu je projekt v rámci fungování občanského sdružení Daveláček, které bylo založeno v břenu 2013. Toto sdružení podporuje aktivity, které pomáhají zvýšit kvalitu života dětí ze sociálně slabých rodin, a to především v jejich výchově, vzdělání a integraci do společnosti. Sdružení bylo osloveno představiteli samospráv z okolních obcí, které však nespádají do územního

působení. Z tohoto důvodu vznikla myšlenka s rozšířením této služby pro oblast Brdy, Mníšecko a okolí Davle, což jsou části území Praha-západ.

3 Chudoba a sociální vyloučení v České republice

Současný stav v České republice (dále jen ČR) je ovlivněn krizí a vývojem české ekonomiky, situací na trhu práce, demografickým vývojem a dalšími faktory. ČR i ostatní země bývalého východního bloku se setkávají s nárůstem počtu chudých lidí. Tento fakt je zapříčiněn nástupem tržní ekonomiky, která vzrostla a přinesla s sebou nezaměstnanost. Tento problém by se dal schůdně řešit, pokud by státní sociální podpora neupadala. Začínají se objevovat markantní rozdíly mezi životní úrovní populace movité a chudé. Díky bezplatnému zdravotnictví a školství jsou tyto služby dostupné téměř všem a poměrně na vysoké úrovni. Chudoba v ČR, ale i v ostatních zemích světa je však hrozbou nejen pro děti, ale také pro nezaměstnané, ženy, zdravotně postižené, dlouhodobě nemocné, etnické menšiny či neúplné rodiny atd. Občané ČR poměrně negativně hodnotí marginalizované obyvatele a často je označuje jako „nepřizpůsobivé“ či „neplatiče“. Můžeme se setkat s názory, že tito občané nechtějí pracovat či zneužívají sociální systém a pouze vznášejí nároky či argumenty. Proto následující část práce přiblíží aktuální stav chudoby a sociálního vyloučení v ČR.

3.1 Statistické údaje chudoby a sociálního vyloučení v České republice

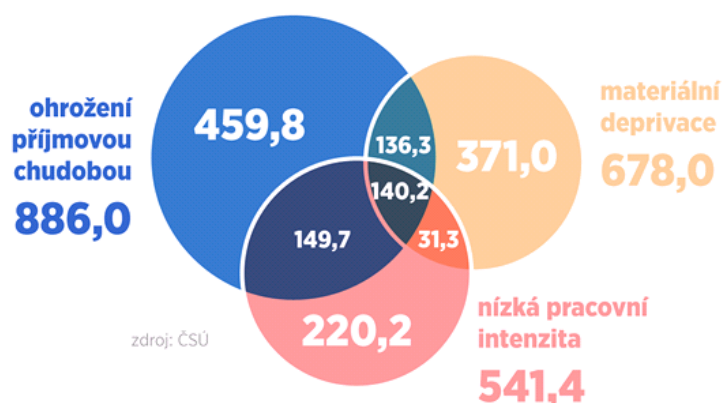
Pro správné vyhodnocení dat chudoby a sociálního vyloučení je nejen v ČR, ale i v zemích Evropské Unie zaveden souhrnný indikátor „**Míra ohrožení chudobou nebo sociálním vyloučením**“. Mezi tyto indikátory patří:

- příjmová chudoba,
- materiální deprivace,
- lidé žijící v domácnostech s velmi nízkou pracovní intenzitou.

Následující obrázek ukazuje stav ČR v roce 2013, který zveřejnil Český statistický úřad (dále jen ČSÚ).

Tři dimenze sociálního vyloučení osob v roce 2013

(v tisících osob)

Obr. 2 - Indikátor chudoby a sociálního vyloučení

Hodnota tohoto ukazatele je v ČR prozatím nejnižší v rámci zemí EU. Za nejohroženější skupinu populace lze tedy považovat osoby, které jsou ohroženy příjmovou chudobou, materiální deprivací a zároveň žijí v domácnostech s nízkou pracovní intenzitou. Důležité je také zmínit, že tyto výpočty nezahrnují osoby bez domova, či osoby žijící v nouzových obydlích, ubytovnách apod.

Pro vytyčení **příjmové chudoby** se užívá ukazatel „Míra ohrožení chudobou“, který ukazuje podíl osob žijících v domácnostech, jejichž příjem je nižší než obvykle stanovená hranice. Jak uvádí Strategie soc. začleňování 2014-20 (2014, s. 8), podle Českého statistického úřadu žilo v roce 2012 v ČR 990 tisíc osob pod hranicí příjmové chudoby. Z uvedeného počtu bylo 256,6 tis. dětí a mladistvých do 17 let, 633,5 tis. osob ve věku 18-64 let a 100,2 tis. osob nad 65 let. Chudobou bylo ohroženo 10,5 % žen, zato mužů jen 8,7 %. Pokud bychom příjmovou chudobu měřili dle krajů, nejvyšší míru nezaměstnanosti vykazuje Ústecký kraj (16,0 %) a Moravskoslezský kraj (14,7 %). Naopak nejnižší míru nezaměstnanosti vykazuje Plzeňský kraj (5,7 %) a Hlavní město Praha (6,2 %). Nadprůměrná míra chudoby byla zaznamenána v domácnostech jednotlivců (muži 11,5 %, ženy 17,2 %) a velké riziko chudoby u rodin s více jak třemi dětmi (22,5 %) a u neúplných rodin s dětmi (31,3 %).

Pro vytyčení **materiální deprivace** se užívá indikátor „Míra materiální deprivace“, který ukazuje podíl osob žijících v domácnostech, které nemají dostatek pro uspokojení určité situace. Pro dosažení materiální deprivace musí dotyčný dosáhnout minimálně čtyř z devíti následujících vybraných položek (např. vlastnictví dlouhodobé

spotřeby - auto, pračka, barevná televize, či telefon, neschopnost uhradit pravidelné výdaje – nájem, půjčka, hypotéka, uhradit se svých výdajů neočekávanou částku atd.). V posledních letech je zaznamenáván mírný nárůst, který je zapříčiněn ekonomickou krizí. ČSÚ uvedl, že v roce 2012 nejvíce materiálně strádali nezaměstnaní.

Pro vytyčení **pracovní intenzity** je užíván indikátor „Míra pracovní intenzity“ vyjadřující podíl osob ve věku od 18 do 59 let, které odpracovaly méně než 20 % pracovní doby. Tak jako u míry materiální deprivace byl zpozorován mírný nárůst. Dle získaných údajů, hrozí současně 55 % lidem s nízkou pracovní intenzitou příjmová chudoba. Jejich životní situace je velice obdobná jako u lidí, kteří žijí v chudobě. (Strategie soc. začleňování 2014-20, 2007, str. 9)

3.2 Jedinci zasažení chudobou a sociálním vyloučením v České republice

V naší společnosti existuje několik skupin obyvatel, které jsou více než ostatní skupiny ohroženy chudobou a sociálním vyloučením. Pokud jedinec přísluší do několika z následujících skupin, bývá riziko jeho sociálního vyloučení mnohem výraznější.

Krebs (2010, s. 98) uvádí osoby zasažené chudobou či sociálním vyloučením jako:

- osoby dlouhodobě či opakovaně nezaměstnané;
- osoby s nízkým vzděláním;
- osoby trpící druhem závislosti;
- osoby s mentálním či fyzickým handicapem;
- osoby v těžké životní situaci, kterou nedokážou řešit bez pomoci druhých;
- osamělí senioři;
- příslušníci etnických menšin;
- imigranti atd.

Jako názorný příklad můžeme uvést sociálně vyloučeného člověka, který má nízkou kvalifikaci, současně je dlouhodobě nezaměstnaný a příslušník některé etnické menšiny. Tento příklad je především typický pro romské obyvatelstvo, které žije v českém prostředí.

Romské etnikum má v České republice velice specifické postavení. Mareš (1999, s. 55) vnímá, že toto etnikum má velice nízkou sociální úroveň z důvodu nízkého

dosažení vzdělání či kvalifikace. Dále je toto etnikum často spojováno s nespolehlivostí a velice silnými rodinnými pouty. Od těchto faktů se odvíjí uplatnění na trhu práce, závislost na pobírání sociálních dávek, kriminalita (především spojena s drobnými krádežemi) a negativní postoj občanů k tomuto etniku.

Osoby s mentálním či fyzickým handicapem mají na trhu práce také snížené předpoklady. Pro zaměstnavatele tyto skupiny lidí nejsou vhodnými kandidáty z důvodu věku, nízké kvalifikace či vzdělání, nutnosti úpravy pracoviště atd. (Krebs 2010, s. 101)

Migranti mají v České republice od roku 1994 větší možnost uplatnění. Samozřejmě zde přetrvává procento těch, kteří jsou nezaměstnaní, ale díky postupnému stěhování, kdy se Česká republika stává zemí cílovou, zde můžeme cizince vidět pracovat. Převažuje u nás ukrajinská menšina, která se živí především dělnickými pracemi, a můžeme ji řadit mezi migranty přicházející z rozvojových zemí. Na druhé straně se zde můžeme setkat i s migranty z vyspělých zemí, kteří převážně pracují jako lektoři, překladatelé, obchodní zástupci atd.

Izolovaného jedince Krebs (2010, s. 102) chápe jako osobu, která není schopná či z důvodů určitých vlivů nemůže uchopit svůj život, a nést za něj tak vlastní odpovědnost. Takové osoby se často stávají oběťmi zneužití a mnohdy se ocitají díky nedostačujícím materiálním prostředkům na ulicích. Mezi takové můžeme zmínit osoby oslabené mentálně, fyzicky, frustrací pramenící z dětství, nízkým dosaženým vzděláním, sociálním původem atd. Mezi rizikové skupiny lidí však můžeme také řadit ty, kteří neměli jednoduché dětství, pocházeli z rozbitých rodin, stali se oběťmi týrání či zneužívání nebo vyrůstali v chudobě. Nejedná se pouze o mediálně známé romské etnikum zmíněné v textu práce, ale i o osoby, které žijí v rozporu s normami společnosti a často se cítí frustrované z důvodu života v konfliktu. Další rizikové skupiny mohou být i dospívající, kteří jsou nositeli rizikového chování, mladí plnoletí jedinci opouštějící dětské domovy nebo lidé mající problémy s interpersonálními vztahy. Nesmíme také opomenout jedince závislé na návykových látkách, tuláky, osoby páchající trestnou činností a propuštěné z výkonu trestu, osoby vyhýbající se zaměstnání nebo pracující nelegálním způsobem.

3.3 Demografický vývoj Praha-západ

Informace o demografickém vývoji jsou dostupné z roku 2013 na českém statistickém úřadě. Území okresu Praha-západ obepíná spolu s okresem Praha-východ Hlavní město Prahu. Okres Praha-západ dále sousedí s Příbramskem, Benešovskem, Berounskem, Kladenskem a s okresem Mělník. Rozloha Prahy-západ činí 580 km², a řadí se tak mezi nejmenší okresy ve Středočeském kraji. S počtem obyvatel 131 tisíc a druhou nejvyšší hustotou zalidnění 221 obyvatel na km² se Praha-západ řadí mezi nejhustěji osídlené okresy kraje. Zemědělská půda zabírá 58,2 % a lesy činí 27,6 % z rozlohy okresu.

ČSÚ (2014, s. 1) uvádí, že od reformy veřejné správy z roku 2003 je v okrese město Černošice správní obvod obce s rozšířenou působností, který se dále člení na 6 správních obvodů obcí s pověřeným obecním úřadem. Řadí se mezi ně Černošice, Hostivice, Jílové u Prahy, Jesenice, Mníšek pod Brdy a Roztoky. V současné době náleží okresu Praha-západ 79 obcí, z nichž má 9 přiznáno statut města. Řadí se mezi ně Černošice, Dobřichovice, Hostivice, Jílové u Prahy, Libčice, Mníšek pod Brdy, Rudná, Roztoky u Prahy a Řevnice. Co se týče průmyslové činnosti, okres Praha-západ nepatří k rozhodujícím oblastem v tomto odvětví. Nalézá se zde však řada zajímavých příležitostí v různých výrobních odvětvích, a to především v oblasti hutnictví neželezných kovů nebo výroby stavebních hmot.

Okres Praha-západ má společně s okresem Praha-východ zásadní postavení. Tyto dva okresy totiž uzavírají ve společném středu Hlavní město Prahu, čímž tvoří pražskou středočeskou aglomeraci. Hlavní město Praha má z hlediska ekonomiky zásadní postavení, jelikož je hospodářským centrem státu a disponuje největším regionálním trhem práce. Díky těmto faktům je v Praze pracovní síla v porovnání s ostatními regiony výrazně vyšší. Zajímavé je, že mezi více jak 40 % zaměstnaných, se řadí jedinci s vysokoškolským vzděláním. I průměrné mzdy v tomto městě dosahují vyšších hodnot v porovnání s ostatními regiony. Díky pracovním možnostem se na pražském trhu práce drží podprůměrná míra nezaměstnanosti oproti zbytku celé České republiky. Okresy Praha-západ a Praha-východ jsou pro hlavní město Prahu zdrojem pracovních sil doplňujících pražský průmysl, stavebnictví a služby. Dále zásobují Prahu potravinami a poskytují rekreační zázemí. Důležité je také zmínit, že v těchto okresech v posledních

letech probíhá proces tzv. suburbanizace. Pražské ekonomicky silné obyvatelstvo se stěhuje do tohoto zázemí metropole, zlepšuje kvalitu bydlení, a dochází tak k výraznému nárůstu počtu obyvatel okresu.

Co se týče zaměstnanosti, uvádí ČSÚ (2014, s. 1), že k 31.12.2013 bylo v rámci okresu Praha-západ evidováno 3 853 uchazečů o zaměstnání. Podíl nezaměstnaných osob ve věku mezi 15 až 64 let obyvatelstva činil 4,34 %, a představuje tak druhou nejvyšší nezaměstnanost mezi okresy kraje. Nutné je podotknout, že příznivý trh práce ovlivňuje blízkost Hlavního města Prahy, která má stěžejní úlohu jako centrum politiky, vzdělání, ekonomiky a mezinárodních vztahů.

V okrese Praha-západ se vyskytuje poměrně obsáhlá síť školních zařízení. Můžeme zde nalézt velký počet mateřských a základních škol. Středních škol na Praze-západ není mnoho, studenti tak většinou dojíždějí do Prahy. Co se týče zařízení pro sociálně znevýhodněné děti, Praha-západ nedisponuje nízkoprahovým zařízením pro děti a mládež. Klienti tedy musí dojíždět buď do Prahy, nebo využívat tyto služby ve Středočeském kraji. V současnosti probíhá na Praze-západ pouze jeden projekt s názvem Daveláček, který navazuje na roční působení občanského sdružení Daveláček a je zaměřen na pomoc sociálně znevýhodněným rodinám v regionu.

EMPIRICKÁ ČÁST

Empirická část diplomové práce navazuje na část teoretickou a jejím cílem je analýza problematiky chudoby a sociálního vyloučení z pohledu sociálních pracovníků Městského úřadu Černošice. Orgán sociálně-právní ochrany dětí by měl být nápomocen v případech, kdy to situace vyžadují. Práce mapuje, jak k této problematice sociální pracovníci přistupují, a pokud mají zkušenosti, jaká realizují konkrétní opatření. Metodologie výzkumu se opírá o teoretická východiska kvalitativního výzkumu uvedené v publikacích Švaříčka, Šeďové et al. (2007) a Hendla (2005).

4 Formulace výzkumu

Pro realizaci výzkumného šetření je třeba stanovit výzkumný problém, který jasně specifikuje, čemu bude výzkum věnován. Výzkumný problém je dle Švaříčka, Šeďové (2007, s. 64-65) něco, co se odehrává v sociální realitě a je svým způsobem problematické. Bývá to tedy něco, čemuž jasně nerozumíme nebo s čím neumíme zacházet. Výzkumný problém je často z důvodu vyhnutí se obecné formulaci zaměřen na konkrétní skupinu či místo. Před samotným výzkumem je důležité definovat cíl výzkumu. Hendl (2004, s. 14) uvádí, že cílem výzkumu by mělo být získání poznatků, které popisují a vysvětlují svět kolem nás.

Hlavním cílem a výzkumným problémem je zjistit, jak sociální pracovníci Městského úřadu Černošice reflektují chudobu a sociální vyloučení a zdali má chudoba a sociální vyloučení vliv na školní výsledky dětí a dospívajících.

K dosažení hlavního cíle výzkumu byly definovány čtyři dílčí cíle.

První dílčí cíl: Zjistit, jaké podstatné znaky připisují pracovníci v sociálních službách sociálnímu vyloučení.

Druhý dílčí cíl: Zjistit, jaké zkušenosti mají pracovníci v sociálních službách se sociálním vyloučením.

Třetí dílčí cíl: Prozkoumat, jaké mají představy pracovníci v sociálních službách o dopadech sociálního vyloučení na žáky.

Čtvrtý dílejší cíl: Zjistit, jaký přehled mají pracovníci v sociálních službách v prevenci sociálního vyloučení žáků.

S výzkumným problémem a výzkumnými cíli je také třeba definovat výzkumné otázky, které dle Šedřové (2007, s. 69) tvoří jádro výzkumného projektu. Výzkumné otázky jsou využívány pro kvalitativní výzkum a jsou ekvivalentem k hypotézám, které využívá výzkum kvantitativní. Výzkumné otázky pomáhají vést výzkum práce takovým způsobem, aby výsledky byly v souladu se stanovenými cíli.

Vzhledem k cílům výzkumu byly zvoleny následující výzkumné otázky, které napomohly ke správné realizaci výzkumu:

- Jaké podstatné znaky připisují sociální pracovníci chudobě a sociálnímu vyloučení?
- Jaké zkušenosti mají sociální pracovníci s chudobou a sociálním vyloučením dětí a mladistvých?
- Jaké mají sociální pracovníci představy o dopadech sociálního vyloučení na žáky?
- Jaký přehled mají sociální pracovníci o institucích realizujících prevenci chudoby a sociálního vyloučení žáků?

Zamýšlený výzkumný problém představují specifika chudoby a sociálního vyloučení v rodinách s nízkými příjmy. Obecným záměrem výzkumné části diplomové práce je snaha zachytit, interpretovat a analyzovat názory sociálních pracovníků, kteří s těmito rodinami pracují.

4.1 Metody a techniky výzkumu

Při úvahách zvažujících zvolení typu výzkumu bylo na samém začátku důležité si uvědomit, jaké výhody a úskalí mají kvalitativní i kvantitativní výzkum. Kvantitativní výzkum zpracování je dle Pelikána (1998, s. 34) schopen odhalit určité tendence a do jisté míry i zákonitosti, ale nemůže konkrétně najít řešení pro jednotlivé případy. Kvalitativní analýza může hlouběji pronikat do dalších souvislostí, které mohou při kvantitativním výzkumu unikat.

Hendl (2005, s. 51) uvádí, že se kvalitativní výzkum vyznačuje tím, že zahrnuje popis a porozumění výzkumného problému a vytváří komplexní obraz zkoumaného problému. Z toho plyne, že kvalitativní výzkum je výzkumem opravdu hloubkovým, jdoucím i do historie. Výzkumník musí pozorováním, dotazováním či analýzou dat proniknout do hloubky problému a porozumět sociální realitě, která je předmětem zkoumání. U kvalitativního výzkumu je člověk či skupina vnímána jako jedinečná a výjimečná. Nevýhodou kvalitativní výzkumné strategie je nemožnost výsledky zevšeobecnit či je vztáhnout na širší populaci. Nejinak je tomu i u této práce, která si vytyčila za cíl interpretovat vnímání této problematiky z pohledu sociálních pracovníků MěÚ a nijak si neklade za cíl tyto své poznatky aplikovat či zevšeobecnovat na jiné lokality či organizace. Na základě zmíněných skutečností byl pro výzkum práce zvolen kvalitativní přístup, a to z toho důvodu, že je možné daný problém zkoumat do hloubky, a lze tak získat mnoho cenných informací.

Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek *„je množina všech prvků, patřících do okruhu osob nebo jevů, které mají být zkoumány v daném výzkumu“*. (Pelikán 1998, s. 48) Výzkumný vzorek zahrnuje výběr respondentů, kteří jsou pro výzkum stěžejní. Tito respondenti byli vybráni záměrně, jelikož se vyznačují stejnými znaky. Výběr výzkumného vzorku také ovlivnila dostupnost bydliště. K tématu diplomové práce byli jako výzkumný vzorek zvoleni sociální pracovníci Městského Úřadu Černošice. Pro výzkum práce byl zvolen počet šesti respondentů. Jednalo se o tři sociální pracovníky, kteří pracují na oddělení sociálně právní ochrany dětí, a tři sociální pracovníci pracující na oddělení sociální prevence. Důvodem pro výběr těchto pracovníků bylo možné porovnání mezi výpověďmi obou skupin. Volba pohlaví respondentů při tomto výběru nehrála stěžejní roli. I když se u profese sociálního pracovníka na oddělení sociálně-právní ochrany setkáváme převážně se zastoupením žen, výzkumu se zúčastnili čtyři ženy a dva muži.

Respondent 1: První respondentka pracuje jako sociální pracovnice na MěÚ Černošice jeden rok. Před tímto zaměstnáním pracovala jako sociální pracovnice v diagnostickém ústavu. Její praxe sociální pracovnice je 5 let.

Respondent 2: Druhý respondent působí na MěÚ Černošice jako kurátor pro mládež již 8 let.

Respondent 3: Třetí respondentka pracuje na MěÚ Černošice jako kurátorka pro mládež 2 roky a je to její první zaměstnání.

Respondent 4: Čtvrtá respondentka pracuje na MěÚ Černošice jako sociální pracovnice 3 roky. Tato práce je její první zaměstnání.

Respondent 5: Pátá respondentka pracuje na MěÚ Černošice jako sociální pracovnice necelé 3 roky. Před tímto zaměstnáním pracovala jako sociální pracovnice na Magistrátu v Hradci Králové a v občanském sdružení Salinger s.r.o. Její praxe soc. pracovnice je 5 let.

Respondent 6: Poslední respondent pracuje na MěÚ Černošice jako kurátor pro mládež 2,5 roku.

Respondent	Městský úřad Černošice	Praxe
R1	OSPOD	5 let
R2	OSPRE	8 let
R3	OSPRE	2 roky
R4	OSPOD	3 roky
R5	OSPOD	5 let
R6	OSPRE	2,5 roku

Tabulka č. 1: Údaje o respondentech

Etické zásady výzkumu

Během tohoto výzkumu bylo nezbytné dodržet určitá etická pravidla k provedení výzkumu. Důsledky výzkumu a především interpretace získaných dat by měl výzkumník realizovat na základě etických zásad výzkumu. Tedy aby respondenty nějakým způsobem nepoškodil. Během tohoto výzkumu byly dodržovány především tři základní zásady. První zásadou bylo dodržování důvěrnosti, kdy získané záznamy byly zveřejněné bez jasné totožnosti respondenta. Pokud nelze této zásady dosáhnout, výzkum by neměl být realizován. Respondenti by měli být před realizací výzkumu poučeni o zachování důvěrnosti a během všech fází výzkumu by dle Švaříčka, Šed'ová (2007, s. 47) měl být tento princip striktně dodržován.

Druhou důležitou zásadou je získání poučeného souhlasu. Respondenti by tak s výzkumem měli dobrovolně souhlasit. Poučený souhlas by měl být zdokumentován buď nahráním na diktafon, popřípadě podepsán písemně. Respondenti by také měli být seznámeni s povahou výzkumu a okolnostmi spojenými s jejich účastí na výzkumu (Švaříček, Šed'ová 2007, s. 48).

Třetí etická zásada plní poměrně diskutabilní téma ohledně zpřístupnění výsledku práce účastníkům výzkumu. Obecně lze předpokládat, že pokud výzkumník respondentovi slíbí, že ho s výsledky seznámí, měl by tak učinit. Švaříček, Šed'ová (2007, s. 48) však uvádí, že výsledky mohou být zkresleny zejména tehdy, kdy je možné jednu věc interpretovat více způsoby. Výzkumník by měl zvolit takový způsob, který bude pro respondenta nekritický.

Rozhovor

K naplnění výzkumných cílů je nezbytné zvolit vhodnou výzkumnou metodu, která umožní získat data, díky kterým je společně s vyhodnocením možné odpovědět na položené výzkumné otázky. Pro tento výzkum byla zvolena metoda rozhovoru. Rozhovor bývá nejčastější typ metody v kvalitativním výzkumu. Díky rozhovoru jsou zkoumáni jedinci, popřípadě skupiny, z určitého prostředí s cílem jim porozumět, pochopit jejich jednání a porozumět jejich pohledu na věc. Rozhovor pomáhá zachytit výpovědi a slova respondentů v jejich přirozené podobě. (Švaříček, Šed'ová 2007, s. 159-160)

Pelikán (1998, s. 117) uvádí, že se rozhovor opírá o ústní komunikaci tváří v tvář. Výzkumník by při této komunikaci měl užívat jazyk, kterému bude respondent rozumět a bude pro něj přirozený. Respondent by tedy měl kladeným otázkám rozumět a v případě užití odborných termínů by měl být výzkumníkem poučen o jejich významu.

Ve výzkumném šetření byla použita metoda polostrukturovaného rozhovoru. Před samotným rozhovorem proběhla příprava směřující k vytvoření témat a otázek, které jsou potřebné k získání dat. Polostrukturovaný rozhovor bývá označován jako kompromis mezi rozhovorem strukturovaným a nestrukturovaným. U tohoto typu jsou připraveny základní témata s okruhy otázek, které lze v průběhu dotazování upravovat. Gavora (2008, s. 139) uvádí, že pořadí otázek lze měnit v případě, že otázky mohou vytvářet nové otázky v návaznosti na směr rozhovoru. Tento fakt umožňuje se k důležitým věcem během dotazování volně vracet, a získávat tak podrobnější informace k danému tématu. Rozhovory byly zaznamenány na diktafon. Byly tak získány přesné a autentické výpovědi, které přispěly ke spolehlivosti výzkumu. Získané rozhovory byly následně přepsány pro účely kódování a analýzy. V průběhu rozhovoru byli respondenti vedeni k zodpovězení základních otázek.

Rozhovory byly provedeny se šesti respondenty z Městského úřadu Černošice. Nejprve byla kontaktována vedoucí oddělení sociálně-právní ochrany dětí a byla požádána o souhlas s poskytnutím rozhovoru se sociálními pracovníky. Rozhovory byly provedeny v prostředí Městského úřadu Černošice. V rozhovoru byly kladeny otevřené otázky, které umožňovaly respondentům vyjádřit jejich myšlenky, pocity nebo dojmy. Během rozhovoru byla prostřednictvím kladených otázek snaha o nezájatý a neutrální postoj k tématu. U formulování otázek byla snaha nepodsouvat „správné odpovědi“. Každý rozhovor byl individuálně přizpůsoben potřebám respondenta. V některých případech byla otázka pro lepší porozumění přeformulována. Respondenti měli prostor pro vyjádření vlastních myšlenek a v případech, kdy se respondenti odchylovali příliš od daného tématu, byli nasměrováni zpět.

Před samotným rozhovorem byl respondentovi představen výzkumník, který rovněž poskytl informace o tématu diplomové práce. Respondenti byli požádáni o souhlas s nahráváním rozhovoru na diktafon a všichni se zaznamenáním na diktafon souhlasili. Důvodem nahrávání na diktafon byla možnost zachytit přesný přepis nahrávek

rozhovorů. Tento přepis umožňuje výzkumníkovi zachytit ironii, intonaci hlasu nebo pomlky. (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 41) Výzkum byl proveden s ohledem na etické zásady výzkumu. Respondentům bylo sděleno, že výzkum bude proveden anonymně a jména ani jiné osobní údaje nebudou zaznamenány. Také bylo sděleno, že bude zveřejněno pouze zaměstnání a délka praxe. Účastníci rozhovoru byli informováni o tom, kde a jakým způsobem bude diplomová práce dohledatelná.

První otázky byly směřovány k obecným údajům o respondentech, následně bylo navázáno na hlavní otázky o chudobě a sociálním vyloučení. Na závěr bylo respondentovi poděkováno za čas a především za ochotu k provedení rozhovoru. V příloze diplomové práce je uveden jeden rozhovor doslovně přepsaný a jeden rozhovor přepsaný zkráceně. Vzhledem k cílům výzkumu byly otázky rozhovoru rozděleny do tří částí – vnímání a zkušenosti s chudobou a sociálním vyloučením, dopady chudoby a sociálního vyloučení a prevence. Celkem se jednalo o 12 otázek, které byly v závislosti na situaci pozměněny, popřípadě vynechány.

Otázky k rozhovoru:

1. Na jakém oddělení pracujete?
2. Jak dlouho pracujete jako sociální pracovník?

Vnímání chudoby a sociálního vyloučení:

3. Co je podle Vás chudoba? Můžete uvést konkrétní příklad chudoby?
4. Co je podle vás sociální vyloučení? Můžete uvést konkrétní příklad sociálního vyloučení?

Zkušenosti s chudobou a sociálním vyloučením:

5. Myslíte si, že téma soc. vyloučení je v dnešní době aktuální a proč?
6. Máte zkušenosti s případem sociálně vyloučených rodin s dětmi? V případě že ano, popište ji.
7. Má sociální status rodiny vliv na dosažený stupeň vzdělání dítěte? Jak?

Dopady chudoby a sociálního vyloučení:

8. Jaké dopady má podle Vás chudoba a sociální vyloučení na školní výsledky dětí?
9. Jakým způsobem chudoba a sociální vyloučení souvisí s pravidelností školní docházky dítěte?

10. Jakým způsobem dopady chudoby a soc. vyloučení mohou zásadně ovlivnit další život?

Prevence:

11. Máte přehled o institucích poskytujících služby soc. znevýhodněným žákům? Jaké?

12. Znáte nějaké konkrétní preventivní projekty či programy zaměřené na vzdělávání sociálně znevýhodněných dětí? Jaké?

4.2 Metody vyhodnocování a interpretace

Hendl (2005, s. 223) uvádí, že analýza a interpretace kvalitativního výzkumu je založena na shromáždění, seskupování a uspořádání získaných dat takovým způsobem, aby byla odhalena témata, vztahy, datová seskupení a pravidelnosti. Na základě prostudované literatury byla pro analýzu a interpretaci zvolena metoda otevřeného kódování. Technika otevřeného kódování je pro jednoduchost a zároveň účinnost v kvalitativním výzkumu nejvíce užívaná. Tato technika představuje postup, který napomáhá rozebrat údaje z rozhovoru, konceptualizovat a následně je složit novým způsobem. (Švaříček, Šed'ová 2007, s. 211)

Data z výzkumu získaná ve formě nahrávek byla přepsána do záznamových archů, které byly označeny základními údaji o respondentech. Tato data byla přepsána bez tzv. slovní vaty, kterou někteří respondenti užívali. Díky tomuto přepisu byla získána přehledná data z kvalitativního výzkumu. Přepsaný text z rozhovoru byl rozdělen na jednotky, konkrétně na věty a odstavce. Následně k nim byl přiřazen kód v podobě označení či názvu, který byl připisován k jednotlivým údajům, znakům či zvláštnostem. Jako kód se vyznačovalo slovo vystihující obsah sdělení. Název kódu mohl být užit i ve slangovém jazyce, pokud jej respondenti užívali. Získané kódy byly následně seřazeny do kategorií. Interpretace rozhovorů byla provedena s použitím *techniky vyložení karet*. Byly vytvořeny kategorické linie vyprávění, jejichž prostřednictvím byl uspořádán text. V uvozovkách jsou označeny doslovné výroky respondentů.

Údaje, které vplynuly z rozhovoru, uspořádané do kategorií:

Představy o chudobě a sociálním vyloučení

První kategorie je zaměřená na to, co všechno sociální pracovníci zahrnují pod pojem chudoba a sociální vyloučení. Současně je reakcí na první výzkumnou otázku: **Jaké podstatné znaky připisují sociální pracovníci chudobě a sociálnímu vyloučení?** Respondenti mohli uvést konkrétní případ, díky kterému bylo ověřeno, zda skutečně ví, co obsahují pojmy chudoba a sociální vyloučení. Z rozhovoru nejdříve vplynulo, co si sociální pracovníci pod pojmem chudoba představují a jaké podstatné údaje se jim k tomuto tématu vybaví.

- R1 - „Situace, kdy člověk nemá hmotné prostředky, aby si pořídil základní vybavení, které v životě potřebuje.“
- R2 - „Stav, když člověk nemá peníze na uspokojování základních potřeb. V praxi to znamená tak, že rodina, která potřebuje zaplatit výdaje v částce například pětset korun, většinou na tento výdaj nedosáhne.“
- R3 - „Chudoba je stav, ve kterém se nachází jedinec, který nemá dostatek finančního nebo materiálního zabezpečení uspokojujícího jeho životní potřeby.“
- R4 - „Situace, kdy má člověk nízké finanční prostředky a těmito statky nemůže uspokojit základní potřeby.“
- R5 - „Chudoba je nedostatek financí, nedostatek zaopatření běžných věcí k životu, nedostatečná sociální vyspělost. Je to hlavně nedostatek financí.“
- R6 - „Neschopnost uspokojovat základní potřeby.“

Dva respondenti propojili chudobu se způsobem života.

- R3 - „Tato situace je většinou dlouhodobého charakteru a lidé svými možnostmi nejsou schopni razantní změny.“
- R6 - „Je to způsob života, který si buď lidé dobrovolně vybrali, nebo nedobrovolně zažívají.“

Následně z rozhovoru vyplynulo, co si sociální pracovníci představují pod pojmem sociální vyloučení a jaké údaje danému tématu připisují.

- R1 - „Když člověk nemá peníze k tomu, aby se začleňoval do společnosti, stává se sociálně vyloučen. Tak si to alespoň představuji.“
- R2 - „Pokud člověk nemá dostatek finančních prostředků, společnost ho může vyčlenit na okraj společnosti. Mohou vznikat sociálně vyloučené lokality, kde nechce nikdo bydlet. Místa, která jsou špinavá, škaredá, vhodná k demolici a lidé se tam stěhují, protože nemůžou jinak.“
- R3 - „Jsou to lidé, kteří nemají životní standard a jsou vyčleňováni majoritní společností.“
- R4 - „Sociálně vyloučení jsou například v naší společnosti Romové nebo lidé v určitých lokalitách či ubytovnách.“
- R5 - „Izolace rodiny od okolního prostředí, izolace lidí od vrstevníků.“
- R6 - „Mohou to být jednotlivci nebo skupiny. Většinová skupina uznává hodnoty a ti, co ty hodnoty neuznávají, jsou vyčleňováni na okraj společnosti.“

Tři respondenti uváděli vzájemnou souvislost mezi chudobou a sociálním vyloučením.

- R1 - „Chudoba může jedince či skupinu lidí dostat do sociálního vyloučení.“
- R3 - „Sociální vyloučení bych řekla, že je z následku chudoby. Vyskytují se v něm klienti, kteří nemají životní standard a jsou vyčleňováni majoritní společností a může se to projevat v jejich bydlení, stylu života.“
- R4 - „Sociální vyloučení je propojeno s chudobou.“

Jako hlavní znak pro chudobu a sociální vyloučení respondenti označili neschopnost uspokojovat základní potřeby spojené s nedostatkem finančních prostředků.

- R1 - „Když člověk nemá peníze k tomu, uspokojoval vlastní potřeby.“

- R2 - „Pokud jedinec nemá dostatek finančních prostředků, může ho společnost vyčlenit.“
- R3 - „Pokud lidé nemají životní standard způsobený nedostatkem jejich příjmů.“

Dále respondenti uvedli, že je jev chudoby a sociálního vyloučení v dnešní společnosti velmi aktuálním tématem.

- R1 - „Toto téma je aktuální. V dnešní době je jednoduché se stát sociálně vyloučeným člověkem.“
- R2 - „Ano je aktuální, v médiích se o této problematice hovoří a v České republice se s chudobou potýká několik stovek tisíc občanů.“
- R3 - „Myslím si, že je v dnešní době velmi aktuální. Primárně z toho důvodu, že v dnešní době se velmi od sebe lidé oddalují, co se týče jejich majetkových poměrů.“
- R4 - „Aktuální je určitě. Protože skupiny lidí, co žijí v těchto lokalitách je mnoho a společnost je přehlíží a tyto lokality se zvětšují. I když si společnost myslí, že na ně platíme daně a staráme se o ně, tak to tak doopravdy není a často před nimi v uvozovkách zavíráme brány.“
- R5 - „Ano je velmi aktuální, například díky uprchlíkům, nebo Romům, kteří se shlukují do určitých lokalit. V praxi se s takovými klienty můžeme setkávat.“
- R6 - „Ano téma je aktuální. Nejedná se pouze o chudobu v celosvětovém měřítku. I v České republice máme například Romské sociálně vyloučené lokality a mnoho domácností je na pokraji chudoby.“

Jako další podstatný znak chudoby a sociálního vyloučení uvedli respondenti uznávání hodnot.

- R5 - „Majoritní společnost uznává určité hodnoty. V naší společnosti se však setkáváme s nepochopením životu druhých a ti často bývají odsouváni na okraj společnosti.“
- R6 - „Společnost nás tlačí k tomu uznávat určité žebříčky hodnot, pokud lidé vyznačují jiná hodnota, mohou být vyloučeni.“

Zkušenosti

Další kategorie zjišťuje zkušenosti pracovníků s problematikou chudoby a sociálního vyloučení. Účelem této kategorie bylo zjistit, zdali se respondenti s chudobou a sociálním vyloučením ve své praxi setkali či ne. Tato kategorie je ve výzkumu přiřazena druhé výzkumné otázce: **Jaké zkušenosti mají sociální pracovníci s chudobou a sociálním vyloučením dětí a mladistvých?**

- R1 - „Mám rodinu, kde přes pět let nefunguje elektřina a vodu čerpají ze studny. Matka je samoživitelka a dlouhodobě nezaměstnaná. Její dítě však chodí do školy pravidelně, nemá zameškané hodiny a učí se průměrně. Problémy jsou však zaznamenány v kolektivu vrstevníků.“
- R2 - „Ano, pracuji s rodinou, která má v současnosti 6 nezletilých dětí. Nemají peníze vůbec na nic a elektriku ženou přes generátor. Co je mi známo, tak děti ve škole nechodí na obědy ani na žádné volnočasové aktivity. Tyto děti kouří cigarety, užívají alkohol, kradou a občas někoho napadají.“
- R3 - „Řekla bych, že mám ve svém terénu pár sociálně vyloučených rodin. Projevuje se to zejména v jejich možnostech bydlení. Děti mají velice omezené možnosti, co se týče jejich volnočasových aktivit, doučování a placení školních obědů. Myslím si, že jsou tyto děti poznamenány, protože se na ně lidé dívají jako na ty, kteří jsou svými finančními možnostmi znevýhodňováni.“
- R4 - „Případů je spousta, konkrétně na Praze-západ jsou to Libice, kde je mnoho Romů nebo část Roztoků u Prahy. Když jsem pracovala v Hradci Králové byly tam také vyloučené lokality.“

- R5 - „Nemám takovou zkušenost.“
- R6 - „Ano v praxi jsem s takovými rodinami setkala. Setkala jsem se s rodinou, která si tento způsob života sama vybrala. Nyní pracuji s rodinou, která se stala vyloučenou z komunity obce.“

Dopady

Třetí kategorie získaných údajů je řazena k výzkumné otázce: **Jaké mají sociální pracovníci představy o dopadech sociálního vyloučení na žáky?** Respondenti vypovídali o tom, jaké jsou podle nich dopady chudoby a sociálního vyloučení.

- R1 - „Podle mého názoru je možné, že sociální status může mít vliv na vzdělání.“
- R2 - „Ano, sociální status má vliv na dosažitelný stupeň vzdělání dítěte, protože dítě z rodiny s nízkým sociálně-ekonomickým statutem nemá ambice a nemá motivaci. Vidí kolem sebe neúspěšné rodiče a často cítí, že se z této situace nedostane. Ve škole nepotřebuje mít výsledky ani potřebu jít studovat.“
- R3 - „Myslím si, že určitě ano. Je to z toho důvodu, že většina rodičů, kteří jsou sociálně slabší, tak se snaží dodržet povinnou školní docházku. Ale potom už nemají finance na to, aby dítě poslali na střední školu. Je to primárně o penězích, jelikož na středních školách již děti hradí učebnice a pomůcky. Také to bývá způsobeno nedostatkem financí na dojíždění. Na druhou stranu to často bývá zapříčiněno tím, že dítě, které ukončí školní povinnou docházku, si radši najde brigádu nebo půjde někam pracovat, aby získal zdroj financí.“
- R4 - „Postavení člověka ve společnosti může ovlivnit přístup ke vzdělání, ale nemusí tomu být tak vždy. Záleží na tom, jestli jedinci přijmou toto postavení například již z předchozí generace a přejímají je na ty budoucí.“
- R5 - „Myslím si, že ovlivňuje určitý úzus na skupiny již při vzdělání a je málo jedinců, kteří to umí překonat.“

- R6 - „Sociální status dle mého názoru má souvislost v tu chvíli, kdy rodina je izolovaná bez přátel i zaměstnání a tato její situace se odráží v přístupu společnosti.“

Respondenti vypovídali také o tom, zdali sociální status může ovlivnit přístup ke vzdělání, popřípadě na školní úspěšnost a zda může jedince ovlivnit na celý život.

- R1 - „Mám rodinu, kde maminka nemá finance na to, aby děti dojížděly do školy autobusem. Tyto děti chodí několik kilometrů pěšky po hlavní silnici. Je to poměrně riziko, jelikož se jim na této komunikace může něco stát. Často bývají nemocné a jejich docházka tedy není pravidelná.“
- R2 - „Jsou rodiny, kdy nemají finance na to, aby děti dojížděly do školy. Nejvíce je to znát před výplatou sociálních dávek.“
- R3 - „Častá neschopnost rodičů financovat školní výlety či kroužky a takové rodiny raději pak nechávají své děti doma.“
- R4 - „Pokud se rodiny dostanou do existenčních potíží a pokud nemají prostředky k tomu, aby děti posílali do škol, omlouvají jim absenci a tímto se vlastně dopouštějí záškoláctví s vědomím rodičů.“
- R5 - „Záleží opět na přístupu rodiny. Často chybí podpora v primární rodině.“
- R6 - „Docházka hraje u vyloučených dětí často velkou roli. Záleží na tom, v jakém prostředí dítě žije. Pokud se k tomuto připojí i to, že ve škole často chybí a není kolektivem přijímáno, může být i ze stran učitelů dítě zaškatulkováno.“
- R1 - „To je určitě různé. Jde o to, jestli sociálně vyloučení rodiče to dítě podporují a vidí účel toho, že když se dítě bude vzdělávat, že potom bude mít třeba lepší život než oni.“
- R2 - „U sociálně vyloučených jedinců nemá vzdělání často perspektivu a dospělí se většinou dětem nevěnují. Rodiče mají často co dělat sami se sebou.“

- R3 - „Domnívám se, že rodiče, kteří neposílají děti do školy, sami vyrostli v obdobných podmínkách, kde nebyli vedeni k plnění školní docházky a nevidí tedy smysl ve vzdělání.“
- R4 - „Dopady jsou často spojené s nízkým dosaženým stupněm vzdělání.“
- R5 - „Není motivace k vyššímu stupni vzdělání, profese s nízkým příjmem, transgenerační kolotoč.“
- R6 - „Pokud je dítě vyloučené například i vrstevníky nebo spolužáky, tak většinou klesne i jeho zájem o výuku.“

Podle sociálních pracovníků na Městském úřadě Černošice bývají dopady chudoby a sociálního vyloučení individuální. Tento fakt se odvíjí od osobnosti jedinců.

- R1 - „To je často individuální. Záleží na přístupu a dostupných možnostech.“
- R4 - „Jsou to problémy se studováním, možnostmi zaměstnání, ale podle mě je to individuální, lidé se mohou ponaučit, nebo také ne.“
- R6 - „Každý člověk se v takové situaci bude chovat odlišným způsobem, takže je to individuální.“

Podle sociálních pracovníků na Městském úřadě Černošice jsou dopady chudoby a sociálního vyloučení spojovány s izolací jedinců a naučenými vzorci chování spojenými s prostředím, kde děti vyrůstají.

- R2 - „Mohou se stávat oběťmi šikany a dostávají se do izolace.“
- R3 - „Děti nezažívají společně s vrstevníky školní aktivity a různé kroužky a tím se mohou dostat do izolace od okolí.“
- R1 - „Často neznají jiný způsob života, zvyknou si na něj a vlastně ani netuší, že by se mohli mít lépe.“
- R2 - „Nemůžou se uplatnit na trhu práce a mohou skončit podobně jako jejich rodiče, v některých případech i hůře.“

- R3 - „Vzor chování budou přesouvat na svoje děti.“
- R4 - „Rodiče žijí v určitém kruhu a děti v tom vyrůstají. Tento vzor si osvojují a aplikují na svojí další rodinu.“
- R5 - „V lepším případě profese s nízkým příjmem, je to podle mě často transgenerační kolotoč.“
- R6 - „Co si zažijí, většinou přejímají a dostávají se například do spirály chudoby.“

Dva respondenti, konkrétně z oddělení prevence, shodně uváděli spojitost chudoby a sociálního vyloučení s možnými podobami rizikového chování.

- R2 - „Tam může být ohnisko určitého vzniku deviací od krádeží, záškoláctví až po užívání drog.“
- R6 - „Často se vyskytují rizikové formy chování.“

Prevence

Tato kategorie údajů získaných z rozhovoru byla stanovena na základě výzkumné otázky: **Jaký přehled mají sociální pracovníci o institucích realizujících prevenci chudoby a sociálního vyloučení žáků?** Respondenti uváděli instituce a projekty, které se touto problematikou zabývají.

- R1 - „Tak vím, že školy se snaží s těmito rodinami spolupracovat. Školy mohou mít sponzory jak na školní obědy, tak na dojíždění, na učebnice a podobně. Vím také, že existují instituce, které zajišťují předškolní docházku na principu školky a rodiče pak nemusí platit za děti poplatky.“
- R2 - „Já mám přehled o institucích, které poskytují služby všem dětem bez ohledu na jejich finanční situaci. Mám zkušenosti, že středisko výchovné péče umožňuje dětem, jejichž rodiče prokáží doklad o hmotné nouzi plně hrazený pobyt.“
- R3 - „Mohou to být charity, nízkoprahová centra, organizace pět P, organizace LATA, doučování zdarma a podobně.“

- R4 - „Napadají mě nízkoprahová zařízení, neziskové organizace, školy, orgán sociálně-právní ochrany dětí.“
- R5 - „Školy, orgán sociálně-právní ochrany dětí, který reaguje a navazuje na organizace a potom i nízkoprahová zařízení.“
- R6 - „Tak asi nízkoprahové kluby a různé neziskové organizace.“

Odpovědi respondentů k otázce, zdali znají konkrétní projekty zaměřené na problematiku chudoby a sociálního vyloučení, byly následující.

- R1 - „Momentálně mě žádný nenapadá.“
- R2 - „Napadá mě, že v Domě tří přání jsou různé terapie, kroužky a možnosti doučování. Podobné centrum je i v Davli anebo nízkoprahová zařízení v Praze. Bohužel na území Praha-západ nízkoprahové zařízení není. Kuratela také provádí přednášky na školách, ale jejich obsah je plošného charakteru.“
- R3 - „Projekty v nízkoprahových zařízeních, konkrétně si však názvy nevybavuji.“
- R4 - „V Libčicích je konkrétně program a převážně jsou projekty v nízkoprahových zařízeních.“
- R5 - „Co se týče Prahy-západ, tak vím o Daveláčku, jinak jsou kurátory realizovány přednášky na školách.“
- R6 - „Vím, že nějaké jsou, ale neumím si teď nějaké konkrétní vybavit.“

4.3 Výsledky zjištěné u jednotlivých cílů

První dílčí cíl: Zjistit, jaké podstatné znaky připisují pracovníci v sociálních službách sociálnímu vyloučení.

Sociální pracovníci v rozhovorech uváděli, co si vybavují pod pojmy chudoba a sociální vyloučení. Všichni respondenti svými slovy správně definovali tyto pojmy bez rozdílů mezi sociálními pracovníky oddělení péče o dítě a oddělení prevence.

Respondenti uváděli, že se jedná o stav, kdy jedinec není schopen uspokojovat základní potřeby. Nejčastěji zmiňovali spojitost s financemi, uznáváním hodnot a odlišným způsobem života. K tomu, aby jedinci mohli uspokojovat základní potřeby, je potřeba mít k dispozici finance. Společnost se začíná setkávat s rodinami, jejichž rozpočet a náklady na živobytí jsou na pokraji existence. Pokud se stane nečekaná situace spojená s vyššími náklady, mohou nastat existenční potíže, které se odrážejí v dostupnosti služeb a potřeb. Respondenti uváděli vzájemnou propojenost mezi chudobou a sociálním vyloučením. Z rozhovorů dále vyplynulo, že respondenti toto téma považují za aktuální. Jako možné důvody uváděli výskyty sociálně vyloučených lokalit nebo informace dostupné z masmédií.

Zajímavé bylo, že dva respondenti uvedli chudobu a sociální vyloučení do souvislosti s uznáváním odlišných hodnot. V rozhovoru zmiňovali etnický původ například romské populace. V současné době však nelze všem Romům v České republice přisuzovat tento důvod. Důvodem sociálního vyloučení není etnický původ, ale je jím sociální situace, ve které se nemusí nalézat pouze Romové.

Druhý dílčí cíl: Zjistit, jaké zkušenosti mají pracovníci v sociálních službách se sociálním vyloučením.

Ze získaných rozhovorů vyplynulo, že kromě jednoho sociálního pracovníka mají všichni zkušenost s případem chudoby a sociálního vyloučení. Respondenti měli prostor k tomu, aby jejich zkušenosti popsali. Orgán sociálně-právní ochrany dětí má v tomto směru úlohu depistážní. Pokud pracovníci získají informace od institucí, kde například dítě dochází do školy, či dostanou informace od lékaře nebo Policie ČR, vyhodnocují celou situaci a navazují spolupráci s dalšími organizacemi.

Z jednotlivých zkušeností je zřejmé, že sociální pracovníci mají přehled a dokáží správně tuto problematiku zařadit, jelikož se s ní v praxi poměrně často setkávají. Spolupráce s rodinami a organizacemi bývá také často v rámci plnění individuálního plánu dítěte náplní práce sociálního pracovníka.

Třetí dílčí cíl: Prozkoumat, jaké mají představy o dopadech sociálního vyloučení na žáky.

Respondenti v rozhovorech shodně uváděli, že chudoba a sociální vyloučení má souvislost se sociálním statutem jedince ve společnosti. Postavení člověka ve společnosti může v některých případech ovlivnit budoucí život jedinců. Respondenti uváděli, že určitý přístup majoritní společnosti nemusí být minoritní společnost schopna překonat. Často se tak sociální status může předávat z generace na generaci. Bylo zjištěno, že sociální pracovníci se domnívají, že chudoba a sociální vyloučení může jedince ovlivňovat po celý život. Respondenti dále shodně uváděli, že dopady spatřují v dosažitelném stupni vzdělání. Rodiny na základě nedostatku financí nejsou dětem schopny zajišťovat dopravu do škol. Často nejsou schopni hradit školní výlety nebo kroužky, díky kterým by dítě mělo prostor se lépe začleňovat do vrstevnického kolektivu, a dostává se tak do určité izolace. Vzhledem k těmto omezeným možnostem se rodiče často uchylují k omlouvání dětí ze škol. Respondenti shodně uváděli, že dopady mohou být spojené i s naučenými vzorci chování a prostředím, ve kterém děti a dospívající vyrůstají. Další riziko spatřují v možné vidině získaných peněz. Děti a dospívající nemusí brát jako prioritu vzdělání, ale spíše finanční příjem. Zajímavé bylo, že dva respondenti uvedli, že chudoba a sociální vyloučení může mít vliv na rizikové chování. Respondenti uváděli, že záleží na přístupu rodiny, k jakým prioritám přihlíží a své děti vede.

Čtvrtý dílčí cíl: Zjistit, jaký přehled mají pracovníci v sociálních službách v prevenci sociálního vyloučení žáků.

Ze získaných rozhovorů vyplynulo, že respondenti mají povědomí o institucích, které zajišťují preventivní opatření pro chudé a sociálně vyloučené děti a dospívající. Respondenti shodně uváděli, že základní povědomí o těchto případech mají školy, kam většinou tyto děti docházejí. Ve volném čase mohou děti a dospívající navštěvovat nízkoprahová zařízení nebo různé neziskové organizace. Co se týče konkrétních projektů – pouze dva respondenti zmínili konkrétní projekt na Praze-západ. Většina respondentů však shodně prohlásila, že konkrétní projekty bývají realizovány prostřednictvím nízkoprahových zařízení. Dále respondenti uváděli, že školy mají díky sponzorům možnost hradit obědy sociálně znevýhodněným žákům.

4.4 Vyhodnocení praktické části

Záměrem výzkumné části byla snaha zachytit, interpretovat a analyzovat názory sociálních pracovníků na problematiku chudoby a sociálního vyloučení. Za pomoci kvalitativního výzkumného šetření mělo být zjištěno, jak sociální pracovníci Městského úřadu Černošice reflektují chudobu a sociální vyloučení a zdali má podle jejich názoru, popřípadě i zkušeností, chudoba a sociální vyloučení vliv na školní výsledky dětí a dospívajících. Pro výzkumný vzorek byli zvoleni sociální pracovníci Městského úřadu Černošice, kteří pracují na oddělení sociálně-právní ochrany dětí.

Z výzkumu vyšlo najevo, že sociální pracovníci mají přehled o sledovaném jevu. Jsou schopni k tomuto tématu přiřadit základní znaky a jsou si vědomi, jaké dopady má chudoba a sociální vyloučení na život jedince. Respondenti uváděli, že chudoba i sociální vyloučení spolu úzce souvisí. Uváděli také, že již sociální status ve společnosti může ovlivnit přístup k dostupným službám. Z výzkumu vyšlo najevo, že toto téma je tématem aktuálním, a to vzhledem k tomu, že se o něm hovoří v médiích. Někteří respondenti spojovali sociální vyloučení s etnickými menšinami, což dokládá určitý úzus ve společnosti na tyto spoluobčany. Tato sociální situace však může potkat každého člověka bez rozdílu na jeho etnickou příslušnost.

Z výzkumu bylo dále zjištěno, že finanční situace rodin často není schopna pokrýt i základní potřeby, díky čemuž mívají děti i dospívající absence ve školách. Sociální pracovníci bývají školskými zařízeními informováni o tom, že děti mají velké absence. S rodinami by potom měli spolupracovat a měli být schopni podat informace o spolupracujících organizacích. Respondenti dále uváděli, že chudoba a sociální vyloučení může mít vliv na výskyt rizikového chování, a tím může ovlivnit jejich vzdělávací kariéru. Pokud dítě či dospívající chodí za školu a nemůže si dovolit to, co jeho vrstevníci, může se uchýlovat k drobným krádežím. Pokud se děti či dospívající vyskytují v nepodnětném prostředí pro jejich vývoj, mohou se u nich v tomto důsledku rozvíjet i další formy deviací.

Z výzkumu dále vyplynulo, že respondenti mají povědomí o institucích, se kterými běžně spolupracují. Je nutné však podotknout, že respondenti měli nízké povědomí o konkrétních projektech zaměřených na problematiku chudoby a sociálního vyloučení. Respondenti uváděli, že konkrétně okres Praha-západ má k dispozici pouze jednu

organizaci a s ní spojen projekt, který však není možné realizovat pro celou oblast Praha-západ. Sociální pracovníci uváděli, že veškeré služby jsou poskytovány na území hlavního města Prahy. Pokud však určité organizace kontaktují, dozví se, že jim tyto organizace mimo své území působnosti nemohou být nápomocny.

Ve výpovědi respondentů nebyly zpozorovány výraznější rozdíly mezi sociálními pracovníky z oddělení péče o dítě a sociálními pracovníky z oddělení prevence. Všichni si pod pojmem chudoba a sociální vyloučení představovali situaci, kdy není člověk schopen uspokojovat základní potřeby. Dokázali k tomuto zkoumanému jevu přiřadit specifické rysy, jako je nedostatek financí, odlišný způsob života a izolace. Respondenti dále shodně uváděli, že vzdělání dětí a dospívajících může být v důsledku chudoby a sociálního vyloučení ohroženo. Uváděli často odlišné priority a potřebu finančního příjmu. Je zajímavé, že někteří sociální pracovníci na oddělení péče o dítě neměli přehled o institucích, i přesto že spolupracují s rodinami, které by pomoc těchto institucí potřebovaly. Sociální pracovníci by se měli v této oblasti orientovat a měli by být schopni reagovat.

4.5 Diskuse

V této části práce budou konfrontovány výsledky z výzkumného šetření. Z teoretické části bylo zjevné, že pro rodiny, které se nacházejí ve ztížené ekonomické situaci, není vzdělání prioritou. Z rozhovorů vyplynulo, že respondenti se v praxi setkávají s rodinami, které ne vždy přiklání stěžejní hodnotu ke vzdělání. Na druhou stranu jsou zde případy, ve kterých se rodiny snaží podporovat vzdělání, a zajistit tak svým dětem vidinu lepší budoucnosti.

Výpovědi respondentů dále potvrdily, že finanční situace rodin často není schopna zabezpečit základní potřeby a jedním z možných následků je absence dětí ve školách. Pokud rodina nemá finance či prostředky pro dopravu dítěte do školy, ponechává jej doma. Tímto se mnohdy podílí na záškoláctví s vědomím rodičů. Pokud dítě neplní školní docházku, nejen že se zhoršuje jeho školní úspěšnost, ale zároveň se také dítě vylučuje z kolektivu vrstevníků. V některých případech mohou vznikat formy rizikového chování. Domnívám se, že informovanost rodin o možných řešeních je na nízké úrovni. Jednou z možných příčin je nedostatečná informovanost ze strany školských zařízení, orgánu sociálně-právní ochrany dětí a neziskových organizací vůbec.

Z rozhovorů dále vyplynulo, že respondenti mají povědomí o sponzorech, kteří hradí obědy ve školách sociálně znevýhodněným žákům. MŠMT přispělo v roce 2016 projektu Obědy pro děti dotaci v částce 27,5 mil. korun. V České republice však existuje více takových projektů. Jedním z nejrozšířenějších je program MPSV, který je financován z Operačního programu potravinové a materiální pomoci. Domnívám se, že je na místě, že stát na finanční situaci rodin reaguje dotacemi. Tyto dotace by však měly pokrývat širší spektrum problémů rodin v tíživých finančních situacích, jakožto řešení otázky dopravy dětí do škol, financování kroužků či jiné formy pomoci pro potlačení vyčleňování z kolektivu vrstevníků nebo společnosti.

Výpovědi ukázaly, že respondenti mají nízký přehled o neziskových institucích či projektech zaměřených na podporu sociálně znevýhodněným rodinám. Jedním z možných důvodů je fakt, že MěÚ Černošice již spadá do Středočeského kraje a na lokální úrovni tento kraj disponuje pouze jedním občasným sdružením Daveláček. Je nutné však podotknout, že ne všechny rodiny se zdržují na Praze-západ, a mohou fakticky bydlet v některé části hlavního města Prahy, popřípadě v některém z měst Středočeského kraje.

Na základě zjištěných informací by bylo užitečné posoudit informovanost sociálních pracovníků pracujících na oddělení sociálně-právní ochrany dětí na více pracovištích. Pokud by vyšlo najevo, že jejich informovanost je na podobné úrovni jako u pracovníků na MěÚ Černošice, bylo by vhodné zajistit plošné školení pracovníků v této problematice. Vzhledem k tomu, že sociálně-právní ochrana dětí plní funkci depistážní, měli by sociální pracovníci být schopni rodině v náročné životní situaci poskytnout odborné poradenství, a popřípadě odkázat na další spolupracující instituce.

Závěr

Problematika chudoby a jevů s ní spojených patří v současné době mezi nejzávažnější problémy globálního světa. I když se Česká republika neřadí mezi ohrožené skupiny, mnoho domácností se potýká s existenčními potížemi. Chudoba a sociální vyloučení se může týkat jak jedincům v produktivním či důchodovém věku, tak i dětí a dospívajících. Poslední zmíněná věková kategorie je specifickou a zároveň ohroženou skupinou, vzhledem k tomu, že svými silami není schopná ovlivnit situaci, ve které se nachází. Pokud děti a dospívající vyrůstají v chudobě nebo v sociálním vyloučení, mají zpravidla omezené možnosti spojené s jejich osobním rozvojem, vzděláním a následně i s uplatněním na trhu práce. Vzdělání je jedním ze základních zdrojů rozvoje moderní společnosti.

Tato diplomová práce pojednává v teoreticko-empirické rovině o chudobě a sociálním vyloučení v kontextu vzdělávání. Teoretická část diplomové práce komplexně definovala chudobu a sociální vyloučení. Vzhledem k tématu byly v práci popisovány preventivní a následná integrační opatření a dále se pojednávalo

o rizicích spojených se vzděláváním, na která navazovala vládní strategie, vzdělávací politika v České republice a pomáhající instituce. Detailní pohled byl věnován demografickému vývoji okresu Praha-západ, který byl rozšířen kvalitativním výzkumným šetřením.

Výzkumná část práce analyzovala rozhovory se sociálními pracovníky Městského úřadu Černošice, kteří pracují na oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Původním záměrem práce byla kritická analýza chudoby a sociálního vyloučení z pohledu vedení středních škol ve Středočeském kraji. Vzhledem k tomu, že se ale s institucemi nepodařilo navázat spolupráce, nebylo nakonec možné výzkum v této formě realizovat, a výzkumný design práce byl pozměněn. Z provedeného výzkumného šetření na Městském úřadě Černošice vyšlo najevo, jaké informace a pohled mají sociální pracovníci na problematiku chudoby a sociálního vyloučení. Respondenti mají s chudobou a sociálním vyloučením zkušenosti, dokáží ji definovat a přiřadit k ní specifické znaky.

Z výzkumu vyšlo najevo, že dopady zkoumaného jevu mohou mít vliv na vzdělávací kariéru dětí či dospívajících, a mohou tak vznikat různé formy rizikového

chování. Zároveň však respondenti uváděli, že závažnost dopadů je závislá na síle a osobnosti a přístupu k danému jevu.

Zajímavé bylo, že z provedeného výzkumu vyšlo najevo, že respondenti nemají příliš velkou představu o konkrétních projektech. Konkrétní organizaci specifikovali pouze dva respondenti. Sociální pracovníci na oddělení prevence často organizují preventivní přednášky na školách a často řeší jevy, které jsou s touto problematikou úzce propojené. Proto by měli mít dostatek informací a být schopni poskytnout odborné poradenství.

Výzkum práce byl kvalitativního typu, a proto ho nelze zobecňovat. Pro tuto práci byl zvolen kvalitativní design. Výsledky platí jen pro vzorek, na kterém byla data získána. Domnívám se, že hlavní cíl práce byl splněn, a zároveň bylo také odpovězeno na dílčí cíle výzkumu.

Závěrem bych shrnula určitá doporučení, která by byla vhodná pro zlepšení celého systému prevence chudoby a sociálního vyloučení. Sociální pracovníci by se měli více účastnit školení a seminářů zaměřených na tuto problematiku. Konkrétně v okrese Praha-západ nejsou doposud k dispozici nízkoprahová zařízení ani pomocné organizace. Ve chvíli, kdy sociální pracovníci kontaktují určité neziskové organizace a zjistí, že rodina se trvale zdržuje na Praze-západ, odmítají tyto organizace spolupracovat vzhledem k místní nepřislusnosti. Je na místě poukázat na to, že se rodiny s výše zmíněnými problémy na území Praha-západ vyskytují a jsou odkázány na pomoc dalších institucí, kterých je bohužel nedostatek.

Seznam literatury a použitých zdrojů

Monografie

BARTÁKOVÁ, Helena. Příslušníci romských komunit na trhu práce v perspektivě marginalizace a sociální exkluze. In Šimíková, I., Vašečka, I. a kol. *Mechanismy sociálního vyčleňování romských komunit na lokální úrovni a nástroje jejich integrace*. Brno: Barrister & Principal, 2004. s. 29-65, 36 s. Sociologie a média. ISBN 80-7364-009-0.

BROŽ, Miroslav, Petra, KINTLOVÁ, TOUŠEK, Ladislav. *Kdo drží Černého Petra: sociální vyloučení v Liberci, Plzni a Ústí nad Labem*. Praha: Člověk v tísní - společnost při České televizi, 2007, 91 s. ISBN 978-80-86961-27-9.

DUKOVÁ, Ivana, Martin, DUKA, KOHOUTOVÁ, Ivanka. *Sociální politika. Učebnice pro obor sociální činnost*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2013, 200 s. ISBN 978-80-247-3880.

ELLIOT, Julian a Maurice PLACE. *Dítě v nesnázích: prevence, příčiny, terapie*. Vyd. 1. Překlad Otakar Vochoč. Praha: Grada, 2002, 206 s. Psyché (Grada Publishing). ISBN 80-247-0182-0.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava, 2008. ISBN 978-80-223-2391-8.

GIDDENS, Anthony, SUTTON, Philip W (ed.). *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2013. ISBN 978-80-257-0807-1.

HARTL Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. 776 s. ISBN 80-7178-303-X.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, 408 s. ISBN 80-7367-040-2.

HRČKA, Michal. *Sociální deviace*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakl., 2001, 302 p. Ediční řada Základy sociologie, 7. sv. ISBN 80-858-5068-0.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Vydání 1. Praha: Grada Publishing, 2007, 265 s. ISBN 978-80-247-1369-4.

JEDLIČKA, Richard a Jaroslav KOŤA. *Aktuální problémy výchovy: analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998, 169 s. ISBN 80-718-4555-8

KOTÝNKOVÁ, Magdalena, Jana, ŽIŽKOVÁ. Chudoba a sociální vyloučení. In: KREBS, Vojtěch. *Sociální politika*. 4. dopl. vyd. Praha: ASPI, a. s., 2007, 504 s. ISBN 978-80-7357-276-1.

KREBS, Vojtěch. *Sociální politika*. 4., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: ASPI, 2007. ISBN 978-80-7357-276-1.

LABÁTH, Vladimír. *Riziková mládež: možnosti potenciálních změn*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakl., 2001, 157 p. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 19. ISBN 80-858-5066-4

MAREŠ, Petr. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, 248 s. ISBN 80-85850-61-3.

MATĚJŮ, Petr, VEČERNÍK, Jiří (ed.). *Zpráva o vývoji české společnosti 1989-1998*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1998. ISBN 80-200-0765-2.

MATOUŠEK, Oldřich, Pavla, KODYMOVÁ, Jana, KOLÁČKOVÁ a kol. *Sociální práce v praxi. Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005, 352 s. ISBN 80-7367-002-X.

MATOUS EK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ. *Mládež a delikvence*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1998, 335 p. ISBN 80-717-8226-2.

MIOVSKÝ, Michal. *Návrh doporučené struktury minimálního preventivního programu prevence rizikového chování pro základní školy*. Vyd. 1. Praha: Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze ve vydavatelství Togga, 2012, 100 s. ISBN 978-80-87258-74-3.

MIOVSKÝ, Michal a Pavel BARTÍK. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Vydání první. 253 pages. ISBN 978-808-7258-477.

MITLÖHNER, Miroslav. *Trestní právo hmotné*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, 119 s. ISBN 978-80-7435-069-6.

- ONDREJKOVIČ, Peter. *Sociálna patológia*. 3. dopl. a preprac. vyd. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2009. ISBN 978-80-224-1074-8.
- PELIKÁN, Jiří. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-71-84-569-0.
- PETRÁŠEK, Josef. *Sociální politika*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2007, 120 s. ISBN 978-80-86723-41-9.
- PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška, MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-416-8.
- SIROVÁTKA, Tomáš, MAREŠ, Petr. Chudoba, deprivace, sociální vyloučení: nezaměstnaní a pracující chudí. *Sociologický časopis*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006, roč. 42, č. 4, s. 627-655. ISSN 0038-0288. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/79c9ef2919f909b9a9fdf5d794282d2e697aaaad_216_03sirovatka21.pdf
- ŠVARŤÍČEK, Roman, Klára ŠEĐOVÁ et al. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007, 384 s. ISBN 978-80-7367-313-0.
- TOMEŠ, Igor. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál, 2010, 440 s. ISBN 978-80-7367-680-3.
- VOJTOVÁ, Věra. *Kapitoly z etopedie*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008, 136 s. ISBN 978-802-1045-736.
- VYCHOVÁ, Helena, Jana ŽIŽKOVÁ. Vzdělávací politika. In: KREBS, Vojtěch. *Sociální politika*. 4. dopl. vyd. Praha: ASPI, a. s., 2007, 504 s. ISBN 978-80-7357-276-1.
- ŽENATOVÁ, Zdenka. *Vybrané formy rizikového chování*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Dr. Josef Raabe, s.r.o., 2012, s. 33. ISBN 978-80-87553-25-1.
- ŽIŽKOVÁ, Jana. Sociální politika, její podstata a základní charakteristika. In: KREBS, Vojtěch. *Sociální politika*. 4. dopl. vyd. Praha: ASPI, a. s., 2007, 504 s. ISBN 978-80-7357-276-1.

Elektronické zdroje

AGENTURA PRO SOCIÁLNÍ ZAČLEŇOVÁNÍ [online]. Praha: Úřad Vlády ČR, 2016 [cit. 2016-03-08]. Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/nizkoprahova-zarizeni-pro-deti-a-mladez>

CZSO: *Charakteristika okresu Praha-západ* [online]. Praha, 2016 [cit. 2016-02-06]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xs/charakteristika_okresu_praha_zapad

DAVELÁČEK O.S. *k vyšší kvalitě života dětí* [online]. Praha: Wordpress, 2015 [cit. 2016-03-02]. Dostupné z: <http://www.davelacek.cz/>

LATA: programy pro mládež a rodinu, z.ú. *LATA* [online]. Praha: Copyright © 2011 by Michael Pikner, 2011 [cit. 2016-01-07]. Dostupné z: <http://www.lata.cz/>

MPSV: *Pomoc v hmotné nouzi* [online]. MPSV, 2015 [cit. 2016-03-08]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/5>

MPSV: Integrovaný portal MPSV. *Životní a existenční minimum* [online]. MPSV, 2011 [cit. 2016-03-08]. Dostupné z: https://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/zivotni_min

MPSV: *Strategie sociálního začleňování 2014 - 2020* [online]. 2014 [cit. 2016-03-08]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/17082/strategie_soc_zaclenovani_2014-20.pdf

MPSV: *Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách* [online]. [cit. 2016-03-08]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/13640/108_2006_2015.pdf

MPSV: *Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí* [online]. [cit. 2016-03-08]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7263/Zakon_o_socialne-pravni_ochrane_deti.pdf

MPSV: *Životní a existenční minimum* [online]. 2011 [cit. 2016-02-10]. Dostupné z: https://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/zivotni_min.

MŠMT: *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování.* [online]. 2010 [cit. 2016-02-05]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicke-pokyny>

MŠMT: *Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí mládeže na období 2013-2018.* [online]. 2010 [cit. 2015-02-05]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/28077>

MŠMT: *Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání* [online]. [cit. 2016-03-08]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/novy-skolsky-zakon>

OBĚDY PRO DĚTI: *Pomozte hladovějícím dětem ještě dnes* [online]. Praha: Woman for woman, 2014 [cit. 2016-03-25]. Dostupné z: <http://www.obedyprodeti.cz/>

Přílohy

Příloha A: Doslovně přepsaný rozhovor s respondentem

Jmenuji Alžběta Felgrová a ráda bych Vás požádala o rozhovor k mojí diplomové práci na téma Dopady chudoby a sociálního vyloučení na výchovu a vzdělávání dětí a dospívajících. Souhlasila byste s tím, abych ten rozhovor nahrávala na diktafon? Samozřejmě s tím, že rozhovor je anonymní, nikde nebudu uvádět Vaše jméno, pouze název této instituce. Nahrávka bude sloužit jenom pro moje účely a až diplomovou práci napíšu, rozhovor smažu. Výslednou diplomovou práci je možné dohledat v centrálním katalogovém systému Karlovy Univerzity. Souhlasíte tedy s nahráváním?

Ano, nemám s tím problém a souhlasím.

Dobře nejdříve bych se Vás ráda zeptala, kde a jak dlouho pracujete?

Pracuji jako sociální pracovnice na Městském úřadu Černošice necelé tři roky. Konkrétně je to Oddělení sociálně-právní. Před tímto zaměstnáním jsem nepracovala v oboru.

Co je podle Vás chudoba? Můžete uvést konkrétní příklad?

Chudoba je stav, ve kterém se nachází jedinec, který nemá dostatek finančního nebo materiálního zabezpečení uspokojujícího jeho životní potřeby. Jako příklad mě napadá situace, kdy rodina potřebuje zaplatit určité finanční výdaje, nemusí mít dostatek financí na zaplacení.

Co je podle vás sociální vyloučení? Můžete uvést konkrétní příklad sociálního vyloučení?

Sociální vyloučení bych řekla, že je z následku chudoby. Vyskytují se v něm klienti, kteří nemají životní standard a jsou vyčleňováni majoritní společností a může se to projevat v jejich bydlení, stylu života a podobně.

Myslíte si, že téma soc. vyloučení je v dnešní době aktuální a proč?

Myslím si, že je v dnešní době velmi aktuální. Primárně z toho důvodu, že v dnešní době se velmi od sebe lidé oddalují, co se týče jejich majetkových poměrů. V minulém režimu se žilo ve třídách. Dnes se setkáváme s lidmi, kteří jsou velice bohatí a na druhou stranu lidé chudí. Navíc se toto téma často probírá v médiích.

Máte zkušenosti s případem sociálně vyloučených rodin s dětmi? V případě že ano, popište ji.

Řekla bych, že mám ve svém terénu pár sociálně vyloučených rodin. Projevuje se to zejména v jejich možnostech bydlení. Klienti se kterými se setkávám často žijí v domech, které zdědili, avšak nemají finance pro jejich rekonstrukce. V těchto domech často žijí ve vyšších počtech. Děti mají velice omezené možnosti, co se týče jejich volnočasových aktivit, doučování, placení školních obědů. Myslím si, že jsou tyto děti poznamenány, protože se na ně lidé dívají jako na ty, kteří jsou svými finančními možnostmi znevýhodňováni.

Má sociální status rodiny vliv na dosažený stupeň vzdělání dítěte? Jak?

Myslím si, že určitě ano. Je to z toho důvodu, že většina rodičů, kteří jsou sociálně slabší, tak se snaží dodržet povinnou školní docházku. Ale potom už nemají finance na to, aby dítě poslali na střední školu. Je to primárně o penězích, jelikož na středních školách již děti hradí učebnice a pomůcky. Také to bývá způsobeno nedostatkem financí na dojíždění. Na druhou stranu to často bývá zapříčiněno tím, že dítě, které ukončí školní povinnou docházku, si radši najde brigádu nebo půjde někam pracovat, aby získal zdroj financí.

Jaké dopady má podle Vás chudoba a sociální vyloučení na školní výsledky dětí?

Dopady mohou souviset s nízkým dosaženým stupněm vzdělání, protože do popředí jde vidina peněz. Mohou také vznikat určité formy deviací. Pokud nejsou děti v podnětném prostředí, mohou se chytout například špatné party. Dále mě napadá, že pokud dítě ve škole zameškává hodiny, odvíjí se od toho jeho prospěch a celková úspěšnost jak ve studiu, tak v kolektivu.

Jakým způsobem chudoba a sociální vyloučení souvisí s pravidelností školní docházky dítěte?

Napadá mě neschopnost rodičů hradit školní výlety či kroužky a takové rodiny raději nechávají své děti doma. Domnívám se, že rodiče, kteří neposílají děti do školy, sami vyrostli v obdobných podmínkách, kde nebyli vedeni k plnění školní docházky a nevidí tedy smysl ve vzdělání.

Jakým způsobem dopady chudoby a soc. vyloučení mohou zásadně ovlivnit další život?

Když děti vyrostou v sociálně slabé rodině, mají nedostatek vzdělání, nezažívají školní aktivity jako školy v přírodě, lyžařské výcviky, nechodí na kroužky, tak tento vzor chování budou přesouvat na svoje děti.

Máte přehled o institucích poskytující služby soc. znevýhodněným žákům? Jaké?

Jednotlivé charity, nízkoprahová centra, organizace 5 P, organizace LATA, doučování zdarma, což je barevný svět dětí.

Znáte nějaké konkrétní preventivní projekty či programy zaměřené na vzdělávání sociálně znevýhodněných dětí? Jaké?

Kdybych se podívala do některé spisové dokumentace, tak bych Vám řekla, ale teď si konkrétní nevybavuji.

Tak toto je již konec našeho rozhovoru. Chtěla byste ještě něco dodat nebo se na něco zeptat?

Ne děkuji, nic mě nenapadá.

Chtěla bych Vám moc poděkovat za Vaší ochotu a čas. Velice jste mi pomohla. Ještě jednou připomínám, že rozhovor je anonymní a nikde nebude uvedeno Vaše jméno.

Není zač.

Příloha B: Zkráceně přepsaný rozhovor s respondentem

Kde pracujete?

- MěÚ Černošice, oddělení sociální prevence

Jak dlouho zde pracujete?

- Od roku 2014

Co je podle Vás chudoba. Můžete uvést konkrétní příklad?

- Chudoba je nedostatek financí, nedostatek zaopatření běžných věcí k životu, nedostatečná sociální vyspělost

Co je podle vás sociální vyloučení? Můžete uvést konkrétní příklad sociálního vyloučení?

- Izolace rodiny od okolního prostředí, izolace lidí od vrstevníků, izolace jako jiný styl života rodiny, jiné vyznání či náboženství

Myslíte si, že téma soc. vyloučení je v dnešní době aktuální a proč?

- Ano je velmi aktuální, například díky uprchlíkům, nebo Romům, kteří se shlukují do určitých lokalit.

Máte zkušenosti s případem sociálně vyloučených rodin s dětmi? V případě že ano, popište ji.

- Nemám konkrétní zkušenost.

Má sociální status rodiny vliv na dosažený stupeň vzdělání dítěte? Jak?

- myslím si, že ovlivňuje.
- Určitý úzus na skupiny již při vzdělání a je málo jedinců, kteří to umí překonat.

Jaké dopady má podle Vás chudoba a sociální vyloučení na školní výsledky dětí?

- Záleží, jestli je pro tu skupinu důležité vzdělání či ne

Jakým způsobem chudoba a sociální vyloučení souvisí s pravidelností školní docházky dítěte?

- Záleží na přístupu rodiny.
- Často chybí podpora v primární rodině.

Jakým způsobem dopady chudoby a soc. vyloučení mohou zásadně ovlivnit další život?

- Není motivace k vyššímu stupni vzdělání. Profese s nízkým příjmem, transgenerační kolotoč.

Máte přehled o institucích poskytující služby soc. znevýhodněným žákům? Jaké?

- Nízkoprahová zařízení, OSPOD, školy, neziskové organizace.

Znáte nějaké konkrétní preventivní projekty či programy zaměřené na vzdělávání sociálně znevýhodněných dětí? Jaké?

- Doučování díky neziskovým organizacím, preventivní přednášky OSPRE.